

Mer åt fler på lekplatsen

*Bra lekplats för barn med funktionshinder
blir bättre lekplats för alla*

Förord

Kommunerna arbetar aktivt med att göra den offentliga miljön mer tillgänglig för alla. Lekplatser är en många gånger bortglömd del av den offentliga miljön, men viktiga för alla barns utveckling, även för dem som har olika typer av funktionsnedsättningar.

Sveriges Kommuner och Landsting och Hjälpmedelsinstitutet vill med denna skrift visa hur lekplatser kan välkomna alla utan att kostnaderna blir särskilt höga. En viktig poäng är att lekplatser som tar särskild hänsyn till barn med funktionshinder, blir bättre lekplatser för alla.

I skriften beskrivs olika typer av funktionsnedsättningar och vilka krav de ställer på en lekplats, vad man ska tänka på vid valet av plats för lekplatser, aktiviteter och lekredskap för alla och till sist de mått som bör gälla för barnens olika aktiviteter, även för dem med någon form av handikapp.

Projektet har finansierats av Hjälpmedelsinstitutet och Sveriges Kommuner och Landsting med ekonomiskt stöd ur Allmänna arvsfonden. Till finansieringen har också Helsingborgs stad, Norrköpings kommun, Stockholms stad och Vägverket bidragit.

Författare är Ingegerd Harvard med Birgitta Johansson som redaktör. I styrgruppen ingick Örjan Eriksson, Sveriges Kommuner och Landsting (ordf.), Ingemar Hillerström, Norrköping, Anna Lenninger, MOVIUM, Gunnel Löfqvist, Norrtälje, Åsa Persson, Helsingborg, Nina Sjöblom, Synskadades Riksförbund och Christina Söderström Lööf, Stockholm.

Sveriges Kommuner och Landsting i april 2006

Innehåll

1. Mer åt fler på lekplatsen!	3
Synen på barndomen förändras	4
Utemiljön i den fysiska planeringen	4
Tänkte inte på det ...	6
Hur ska lekplatsen utformas?	6
Om säkerhet kontra lekvärde	7
Ökat tryck i anpassningsfrågan	8
2. Utemiljöer för alla – vad är det som styr?	9
Barnkonventionen	10
Riksdagens handlingsplan	10
Från ord till handling	10
Medinflytande på gång	11
Lagar och regler för utemiljön	11
Barnperspektivet i kommunernas fysiska planering	15
3. Om barn med funktionsnedsättningar	17
Begrepp som förändras	18
Några olika funktionsnedsättningar	19
4. Om platsen – lokalisering och planering	22
Lokalisering – att tänka på vid valet av plats	23
Planering av platsen	26
5. Aktiviteter och lekredskap	41
Ett bredare synsätt	42
Vad uppstår i mötet med lekplatsen?	43
Exempel på "leknyttor"	44
Checklistor för åtgärder i miljön	45
Miljöer och lekar – en bildpresentation	47
Exempel på lekparkar	62
Utvärdering av åtta lekplatser i Stockholm	73
6. Att få plats och ta sig fram – om mått och mark	76
Rullstolar – mått och manöverytor	77
Gångytor	79
Trappor och ramper	80
Sittplatser – bänkar och bord	81
Platser för lek och samvaro	81
Byggnader vid lekplatsen	83
7. Litteratur	85

Sveriges
Kommuner
och Landsting

© Sveriges Kommuner och Landsting 2006

118 82 Stockholm • Tfn 08-452 70 00 • E-post: gata@skl.se • Webbplats: www.skl.se

ISBN-10: 91-7164-141-6 • ISBN-13: 978-91-7164-141-0 • Tryckeri: Åtta.45, Solna

Text: Ingegerd Harvard • Omslagsfoto av Marianne Thorén:

Specialpedagog Viire leker tittut med Nils i nya Ballongens upplevelsegård i Stockholm-Skarpnäck.

Foto inlaga: Tekniska kontoret i Norrköping (s 4, 5), Viire Vedder (s 43, 47, 84),

Anna Lenninger (s 57 pojke i träd), Dina Hviid (s 60 halmbalar), Natur Orienterad Design (s 70–72),

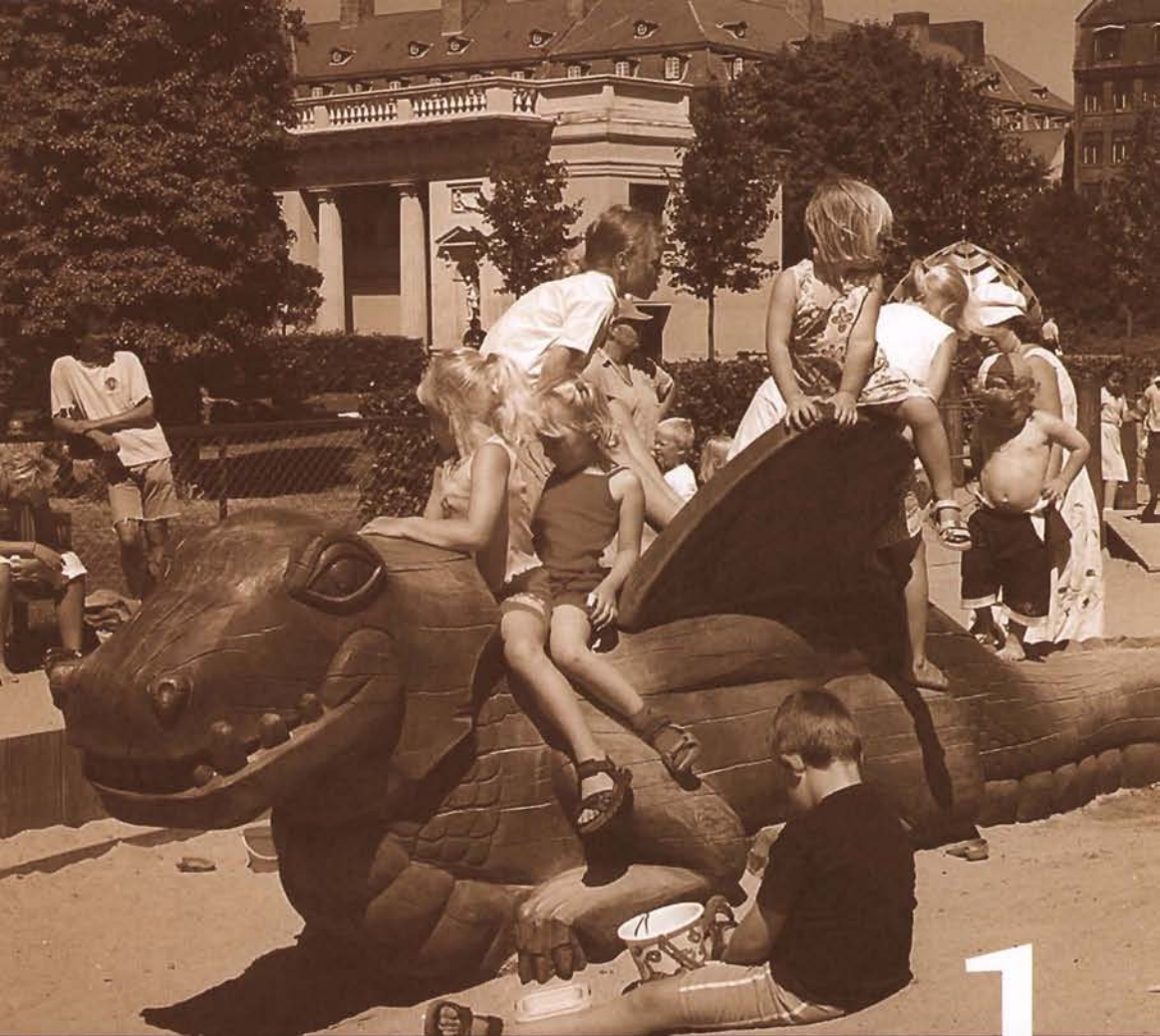
SWECO VBB (s 70), Ingegerd Harvard (övriga)

Illustrationer: ur Nattens ljus (s 28), Ingegerd Harvard (idéskiss s 35),

Michael Schneider (rullstolar s 77), forsbergvonen (övriga)

Formgivning och produktion: forsbergvonen och Björn Härdstedt

Distribution: Tfn 020-31 32 30, fax 020-31 32 40, www.skl.se (välj Publikationer)

Mer åt fler på lekplatsen!

Lekplatsen är det enda offentliga uterum där barns intressen styr. Det är en tillflykt för trängda barn, men oftast inte för barn med funktionsnedsättningar. I barnens egna revir blir därför klyftan mellan barn och barn särskilt uppenbar.

När en särskoleklass planerade sin lekplats blev lekplatsens symbolvärde tydligt. Lek utomhus betyder frihet, i synnerhet för dem som med ständigt behov av omvårdnad tvingas tillbringa långa dagar inomhus. På lekplatsen skulle man möta det oväntade och träffa andra. Eftersom bra lekplatser för barn med funktionshinder är bra för alla ger det tillfällen att mötas. Lekplatsen kan dessutom ganska enkelt och utan stora kostnader inrättas för lekfull övning. Det finns många sätt; det mesta är oprövat.

Synen på barndomen förändras

Varje tid har sin syn på barndomen som, inte minst, kan studeras genom tolkning av lek och lekplatser. Det man kallar "barnperspektiv" varierar med tidsandan och innebär för det mesta vuxnas goda uppsåt.

Med en utvecklingssyn på barn ses de som blivande vuxna som ska "fyllas" med kunskaper och färdigheter, objekt för föräldrars och samhällets omsorger. Man ska till exempel sörja för att lekplatsen blir utvecklande och lärande och att det är där barnen uppehåller sig. Enligt ett annat synsätt är barndomen alltför organiserad, pedagogiserad, professionaliserad och institutionaliserad, och gör barnen till objekt. Barnet som subjekt agerar inte enligt vuxnas målsättningar. Detta kan kallas "rättighetssynen" eftersom man hävdar barns rätt att agera som självständiga individer. Leken inrymmer mycket annat – egna upptäckter och spännande platser utan vuxnas insyn. Diskussionen om barnets eget perspektiv förs och prövas inte minst i relation till Barnkonventionens artikel 12 om rätten att bli hörd.

Med det senare synsättet har man lämnat 1960-talets länge kvardröjande mönsterlekplatser för olika kön och åldersgrupper, underförstått "normala" barn. Istället betraktas barn som individer vilkas samspel med miljön utforskas och prövas efter vars och ens förmåga. Budskapet är att barn påverkas av och påverkar sin miljö. Utemiljön är ett viktigt livsrum och motiverar planerarnas uppmärksamhet på ett helt annat sätt än som vanligtvis sker. Ett sådant synsätt ger också ny legitimitet åt behoven hos barn med olika funktionsnedsättningar.

Utemiljön i den fysiska planeringen

Fram till 1930-talet planerade man parker där innehålllet redovisades i plan, som till exempel avgränsad plats med lekfunktion. På 1940- och 50-talen introducerades begreppet grannskap vilket innebar att till hyreshusen skulle höra gårdar med iordningställda lekplatser. Leken blev ett samhällsansvar och man byggde ut den kommunala parkleken med anställd personal.

Planbegreppet "grönområden" betydde ytor med diffus form och var ofta en följd av det storskaliga bostadsbyggandet på 1960-talet. De tjänade som buffert mot trafik och annan störande verksamhet. Att det ledde till torftiga utemiljöer för barn var uppenbart, även om detta till viss del kompensades av aktiviteter som Skogsmulle och scouting. År 1967 tillsattes därför en statlig utredning som skulle se över

I början av 1900-talet hade gatan även plats för lek, som här på Jungfrugatan i Norrköping.

Såpkullens parklek på 1950-talet i Norrköping.

”tätortsmiljöns utformning med hänsyn till barns utomhusverksamhet”. Betänkandet *Barns utemiljö* (SOU 1970:1) blev ett slags planeringshandbok med en rad förslag på dimensionering och lokalisering av lekutrymmen för olika åldrar vilka på gott och ont omsattes till normer. Barn med funktionsnedsättningar nämndes varken i denna skrift eller andra från samma tid.

På 1970-talet bildades det statliga Lekomiljörådet med uppgift att motverka ”utarmningen av miljön”. Rådets systematiska användningsstudier av lekplatser och redskap ledde till att man ifrågasatte de fasta lekredskapen och istället förordade bygglekplatser och äventyrslekplatser med löst material och parklekar med personal. Utemiljöns stora betydelse för barns kreativitet och utveckling fick också genomslag i det allmänna medvetandet. Men parkleken skars ner på 1970-talet då den ansågs alltför kostsam och förskolor med egna lekplatser blev allt vanligare. År 1976 fanns det drygt 150 bemannade lekparker i Stockholm; år 2002 återstod ett fyrtiotal. På 1980-talet minskade det politiska engagemanget för leken och redskapstillverkarna tog initiativet vid utformningen av lekplatser.

I Lekomiljörådets skrift *Lek, lekplatser och lekredskap* (1977) kallades den traditionella lekplatsen ett monument över hur lite de planerande och beslutande vet om hur barn fungerar. Inte mycket har ändrats sedan dess.

Löst material och personal saknas fortfarande, och man får ofta en alltför färdig lekplats som inte kan anpassas till barnens lek. Nästan trettio år senare konstateras i Lekplan 2004 för Norrköpings kommun: "Det har under några decennier utvecklats en sorts mall som varit styrande i planeringen för hur en lekplats ska se ut, en lekplatskaraktär. Den stora bristen med denna är att i förväg bestämma var, vad och hur barnen ska leka."

Tänkte inte på det...

En enkät till ett fyrtiotal kommuner i Norrlandslänen år 2001 visade att bara knappt femtio av drygt tvåtusen lekplatser hade någon form av anpassning för barn med funktionshinder. Kommunernas förklaring var att det inte fanns någon efterfrågan, att det saknades kunskap och att det var dyrt med handikappanpassad lekutrustning. Men den viktigaste orsaken var att man "inte hade tänkt på saken".

Bara fem av de fyrtio kommunerna hade haft kontakt med någon handikapporganisation vid byggandet av lekplatser. Intervjuer med funktionshindrade barn visade att de upplevde lekplatser som mycket otillgängliga; som bäst kunde de titta på när de andra lekte. De kände sig helt beroende av att någon vuxen var med hela tiden, och då blev det ingen naturlig kontakt med andra. (Undersökningen gjordes av Maria Prellwitz på Luleå tekniska universitet; se litteraturlistan.)

Barnombudsmannen gör kontinuerliga enkäter med 190 kontaktklasser på mellan- och högstadiet. År 2001 ställdes frågan: "Finns det något ställe där du kan träffa kompisar i närheten där du bor?" Skillnaderna i svaren mellan barn med och utan funktionshinder var stora. De som oftast svarade nej på frågan var barn med synskador, rörelsehinder och ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) dvs problem med uppmärksamhet, impulsivitet och överaktivitet. Många önskade fler platser för handikappanpassad idrott där de på ett självklart sätt blir förstådda utan att behöva förklara sitt funktionshinder. (Många syns inte men finns ändå, Rapport från Barnombudsmannen 2002).

Hur ska lekplatsen utformas?

Leken är en inre motor för barnets utveckling. Den öppnar en mental sfär hos barnet, en frihetszon som är oberoende av uppställda mål, krav och tvång. I denna kan barnet lära sig att förstå sammanhang och att samspela med andra eller sig själv. Men för den konkreta utformningen av lekplatsen skulle vi behöva veta mer om lekens intentioner.

Tillgänglighet och användbarhet är nyckelord för anpassning av den fysiska miljön till barn med funktionshinder. Men det är inte självklart vad det är som ska bli användbart och till vad. Dessutom ska det inte bara

vara lekbart, utan också lekvärt. Anpassningen får inte heller bli ett tekniskt och riktat tillägg som pekar ut och särskiljer. För att lekplatsen ska bli lockande "för alla" finns också krav på kreativitet, estetik och flexibilitet.

Barn med funktionshinder skiljer sig inte i sina lekval från normalt utvecklade barn, men de är annorlunda rustade för att använda lekredskapet och lekplatsen. Hur dessa bäst ska utformas är inte särskilt utprovat. Frågan måste därför belysas metodiskt och resultatet delges dem som planerar till exempel lekpark, skolgårdar och sjukhusens utemiljöer. Dessutom behöver produktutvecklingen stimuleras.

Leken är till sin natur frivillig. Är den inte lustbetonad så får det vara. "Långsambarnen" behöver få utveckla sina speciella förmågor i leken. Att göra saker likadant fast långsammare än andra är inte kul. En annan slags kreativitet behöver stöttas. Planeringen kan spela med alla de fem sinnen. Det är till glädje även för de yngsta, som inte heller klarar till exempel höga klätterställningar. Man närmar sig därmed från andra hållet – utformar för de små och långsamma och anpassar till "vanliga" barn istället för tvärtom – en planeringssyn där olikhet är en tillgång. Det bäddar för rikare upplevelser för alla; det blir barnkultur. Detta stärker också lekplatsens ställning som stadsrum och den offentliga miljön får ett välbehövligt lyft.

Kommunernas satsningar på anpassad utelek har hittills varit små. Marknaden är liten och tillverkarna är därför inte särskilt intresserade vilket i sin tur medför att formgivarintresset är svalt. En svårighet är att till exempel lösa remmar och ömtåliga rörliga delar inte hör hemma på en obebakad lekplats. Till detta bidrar att det saknas planeringsanpassad kunskap om olika funktionsnedsättningar; det gäller inte minst säkerhetsaspekterna.

Om säkerhet kontra lekvärde

Säkerhetsstandarden baseras på erfarenheter från olyckor som med alla medel måste undvikas. Även om den bara är vägledande måste man sträva efter att följa dess intentioner. Inom denna ram finns goda möjligheter att variera och utveckla nytt. Men redskapsproducenterna har ett kommersiellt intresse av att framhålla risken med att inte välja deras säkerhetstestade produkter, och den brist på variation som blir följden ger torftiga miljöer. Kanske ger också det välkända redskapet en bedräglig trygghet och slentrian i leken vilket i sig kan utgöra en potentiell fara.

I diskussioner i medier och kommuner fokuserar man ensidigt på säkerhet i en fråga som kräver en mycket mer nyanserad behandling. Säkerhet kontra lekvärde måste även diskuteras av andra än tekniker och

producenter. Att lekplatsen är tillräckligt lockande och utmanande för att hålla barnen borta från farligare platser är i sig en säkerhetsåtgärd. Eftersom säkerhetskraven i olika avseenden minskar tillgängligheten måste man ta reda på hur de slår mot olika grupper. Det kan lyfta fram nya aspekter och leda till omvärderingar.

Ökat tryck i anpassningsfrågan

Det finns särskild anledning att föra denna diskussion idag då plan- och bygglagen (PBL) ställer krav på anpassning av lekplatsen till barn med funktionshinder, samtidigt som ett stort bestånd av nerslitna lekplatser i landet måste rustas upp.

Den påbjudna förändringen uppfordrar otvetydigt till planering som tar hänsyn till barns olikheter vilket innebär en revidering av synen på lekplatsens innehåll. Det är hög tid eftersom lekplatsens grundrekvisita knappt har förändrats alls på ett par decennier, och vi idag ser ganska annorlunda på barns rätt till delaktighet, lek och skapande.

Sambandet mellan barns ohälsa och fysiska inaktivitet påtalas i många olika sammanhang. På regeringens uppdrag har Folkhälsoinstitutet och Livsmedelsverket tagit fram ett underlag till handlingsplan för bland annat ökad fysisk aktivitet (februari 2005). De föreslår ett nationellt program för inventering, upprustning och förnyelse av skol- och förskolegårdar så att de inspirerar till lek, rörelse, idrott och utomhusundervisning. Funktionshindrade nämns speciellt i förslaget.

Utemiljöer för alla – vad är det som styr?

2

Det finns ett antal styrdokument som på lite sikt ska förbättra utemiljöer och lekmöjligheter för barn med funktionsnedsättningar. Till dessa dokument hör Barnkonventionen, en handlingsplan från svenska riksdagen samt bygglagstiftningen.

Det är i kommuner och landsting som jobbet ska göras. Avsnittet utgår från de stora policydokumenten, tar upp de lagar och regler som styr och går ner på den praktiska genomförandenivån.

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ratificerades av Sverige år 1990. FN:s barnrättskommitté har formulerat konventionens syn på barn i fyra huvudprinciper. Artikel 2 slår fast att rättigheterna i konventionen gäller alla barn utan diskriminering. I artikel 3, 6 och 12 sägs att barnets bästa ska komma i första rummet vid alla åtgärder som berör barn, att barnet har rätt till sitt liv och att utvecklas, har rätt att göra sig hört och att dess åsikter ska respekteras.

Artikel 23 gäller speciellt barn med fysiska eller psykiska funktionshinder vilka "bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället".

Barnkonventionens helhetssyn på barn är unik. Konventionens attityd vinner terräng i det svenska samhället, men det går långsamt enligt Barnombudsmannen. Denna myndighet har i uppdrag att bevaka, främja och följa upp genomförandet i landsting och kommuner samt rapportera om hur det går.

Riksdagens handlingsplan

År 1999 antog riksdagen en nationell strategi- och handlingsplan för att förverkliga Barnkonventionen. I denna sägs bland annat att kommuner och landsting bör inrätta system för att följa upp hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet. Barnplaner, barnbilagor till budgeten och barnkonsekvensanalyser föreslås som instrument för detta.

Tillämpningen för barn med funktionsnedsättningar i de vitt skilda situationer som gäller medför praktiska problem och svåra gränsdragningar. Förutsättningarna för dessa barns utelek finns i en skärningspunkt mellan Barnkonventionens mål och Boverkets regler för tillgänglighet och allmänna platser. Att kunna leka utomhus med kompisar är till exempel ingen självklar rättighet.

Från ord till handling

Nästan hälften av kommunerna har en övergripande funktion för att bevaka barn- och ungdomsfrågor, fler på tjänstemannanivå än i den politiska organisationen. Hur långt har man då kommit med tillämpningen av Barnkonventionen i kommunerna? En enkät år 2003 visade att 83 procent av landets kommuner hade diskuterat konventionen i kommunstyrelsen eller kommunfullmäktige. Det finns ofta hänvisningar till den i övergripande dokument, främst i skolplaner. Bara 5 procent av kommunerna har hänvisningar i översiktsplanen, det vill säga den fysiska kommunplan som har långsiktiga målsättningar och där lek- och ute-

miljöfrågorna skulle kunna få praktiskt genomslag. Det vanligaste är att frågorna syns i så kallade barnkonsekvensanalyser och checklistor.

Medinflytande på gång

I riksdagens handlingsplan sägs att "barn är sakkunniga informanter" och deras inflytande i samhälls- och trafikplaneringen betonas. Dessutom gäller utan åldersinskränkningar reglerna om samråd i planeringsskedet enligt plan- och bygglagen (PBL) och principen om "barns och ungas deltagande i genomförandet av en hållbar utveckling" i FN:s handlingsprogram Agenda 21.

I enkäten 2003 om tillämpningen av Barnkonventionen svarade 93 procent av kommunerna att barn och ungdomar har möjligheter till inflytande. Det gäller främst skolans elevråd eller ungdomsråd; drygt hälften av kommunerna svarade att både gruppen upp till tolv år och gruppen 13–18 år finns med. Barnombudsmannen har idag fortlöpande kontakt med 190 klasser som besvarar enkäter om bland annat fritiden.

Runtom i landet pågår försök att hitta former för medinflytande i utformningen av lek- och bostadsgårdar och skolgårdar. Barn leker överallt oavsett om utemiljön är planerad för lek. Trafiken hotar och krymper deras revir. Vägverket har tagit initiativ till många försök med barns förslag till en trafiksäkrare närmiljö. Där kommer också annat än trafiken in, till exempel hur skolvägen blir lekväg. (Se Vägverkets publikationer 2005:27 och 2004:200 i litteraturlistan.)

När det gäller barn med funktionsnedsättningar som ingår i en preciserad grupp brukare av en bestämd utemiljö, verkar möjligheterna att komma åt barnens egna önskemål goda. Det kan innebära ett visst mått av tolkning eller att någon får föra barnets talan. Ett exempel är specialförskolan där kommunen istället för att servera en färdig utegård hör sig för med personalen och låter gården växa fram i samråd med barnen. Det kan också handla om att man frågar barnen om hinder som finns på vägen till lekplatsen. Barnen behöver ombud i barnhälsovård, skola och intresseorganisationer. Det krävs uppfinningsrikedom och ofta särskilda lösningar för att få en bra planeringsprocess med utvidgad delaktighet.

Lagar och regler för utemiljön

De regler som finns för utformning av utemiljön uppmärksammar både planeringsskedet och genomförande- och förvaltningsskedet. Tillgängligheten till allmänna platser styrs av plan- och bygglagen, till exempel när det gäller lek- och friområden. PBL ersatte på 1980-talet bland annat Svensk byggnorm och byggnadsstadgan som reglerade förhållandena för byggnad med tomt. Därmed försvann visserligen detaljzonsplaneringen, men

med ramlagen PBL vidgades reglerna till att omfatta allmänna platser överhuvudtaget.

Den 1 december 2003 trädde Boverkets föreskrift HIN i kraft (BFS 2003:19, Boverkets föreskrifter och allmänna råd om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser). HIN ställer retroaktiva krav vilket är ovanligt. Föreskriften innefattar lekplatser. En föreskrift ska följas på samma sätt som lag eller förordning utfärdad av riksdagen respektive regeringen.

Allmänna råd är däremot inte bindande, vare sig för myndigheter eller enskilda. De är generella rekommendationer om tillämpningen av en författning dvs de anger hur någon kan eller bör handla i ett visst avseende. Det står den enskilde fritt att välja en annan lösning för att nå det önskade resultatet. Avsikten med reglerna kan också vara att främja en enhetlig tillämpning av en viss författning eller bidra till utveckling av praxis i en viss riktning.

Hinder ska undanröjas

I föreskriftstexten i 18 § HIN sägs att: "Hinder i form av brister i lekplatsers utformning eller utrustning skall undanröjas." Det allmänna rådet lyder: "Brister, som gör det svårt för barn med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att alls använda lekplatsen samt brister som gör det svårt för föräldrar med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att vistas på lekplatsen tillsammans med sina barn, bör åtgärdas."

I Boverkets idébok *Enklare utan hinder* (2005) framhålls att det inte ställs krav på anpassning av varje enskilt redskap, men att barn med funktionsnedsättningar ska kunna använda delar av lekredskapen "eller att tillgängliga och otillgängliga lekredskap med samma funktion ställs bredvid varandra". Men man kan ju sträva efter att ge den anpassade varianten en utformning som förnöjer även andra barn.

I föreskriftens 5 § sägs: "Med enkelt avhjälpna hinder avses sådana hinder som med hänsyn till nyttan av åtgärden och förutsättningarna på platsen kan anses rimliga att avhjälpa. De ekonomiska konsekvenserna får inte bli orimligt betungande." Till ledning har Boverket gjort konsekvensbeskrivningar där olika projekt beskrivs till utförande och ekonomiskt utfall. En av dessa gäller ombyggnaden av en lekplats i Karlskrona, Hoglands Park. Boverket förespråkar generellt "passa-på"-åtgärder som ett sätt att kraftigt minska investeringskostnaderna. Med det menas att "haka på" när planer och budget finns för andra åtgärder på platsen. Viktigt är då att man inte får "anpassade öar" utan länkar i en strategi. Ibland kan följdåtgärder behövas för att ge anpassningen full effekt.

Motlut och kanter som spår på besvären.

Allmänna platser ska anpassas

I augusti 2004 kom Boverkets nya föreskrifter och allmänna råd om utformningen av nyanlagda allmänna platser för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga (BFS 2004:15 ALM 1). Beträffande terrängförhållanden sägs i de allmänna råden: "Bergiga partier med stora höjdskillnader kan vara exempel på delar av platser och områden där det med hänsyn till terrängen är obefogat att föreskrifterna gäller fullt ut." Men sådana lägen med bibehållna naturvärden är ofta särskilt eftersökta för lek och rekreation. Därför vore det önskvärt att de allmänna råden utvecklades med tanke på detta.

I föreskrifternas 6 § sägs att: "Platser och områden skall utformas så att de blir användbara för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Lekplatser skall kunna användas av både barn och vuxna med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga." Boverkets allmänna råd för 5–9 §§ är konkreta och utförliga. De behandlar utformning och dimensionering av området, gångtytor, ramper och trappor, kontraster och markeringar samt skyltar, belysning och sittplatser, men inte speciellt för barn. Lekplatser nämns dock i allmänna rådets 7 § första stycket.

Att dela in barnen i ett fåtal grupper efter grundhandikappet känns ibland summariskt då detaljanpassningen av lek- och utemiljön ska planeras. Det finns exempel på en nyansering i handboken *Tillgänglig stad* från Sveriges Kommuner och Landsting (andra upplagan 2005), som visar på planeringsåtgärder för vuxna med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga. De delas in i elva planeringsrelevanta grupper med gemensamma besvär. Indelningen sker utifrån deras "dimensionerande förmåga" (se Mai Almén och Agneta Ståhl i litteraturlistan) och tillgänglighetsanspråk för gruppen i fråga. Tillvägagångssättet skulle säkert vara möjligt att använda för barn och lekplatser och ge en bättre planeringsgrund samt ett mer nyanserat utnyttjande av platsers potentiella lekvärden än vad som är praxis idag.

Lekplatser ska underhållas

PBL har regler för underhåll av utemiljön. Enligt 3 kapitlet 17 § ska lekplatser och fasta anordningar på lekplatser underhållas så att risken för olycksfall begränsas. Det kan handla om att göra gångytorna jämnare genom att ta bort uppstickande rötter, justera plattor och grusgångar samt underhålla målade ytor. Det kan också innebära att klippa grenar över lek- och gångytor. Se även 12 § i föreskriften HIN som på allmänna platser reglerar mindre nivåskillnader, ojämn markbeläggning, svårforcerade rännदार och trottoarkanter.

Boverkets byggregler (BFS 1993:57, senast ändrad i BFS 2002:19) anger i avsnitt 8 att fasta lekredskap ska anordnas så att risken för personskador begränsas. De kommunala byggnadsnämnderna är tillsynsmyndighet. Det allmänna rådet lyder: "Underlag till gungor, klätterställningar och dylika redskap bör vara stötdämpande och i övrigt så utformat att risken för personskador begränsas." Det vore önskvärt med ett differentierat synsätt i det allmänna rådet med hänsyn till barn med olika funktionsnedsättningar.

Produktsäkerhetslagen (SFS 1988:1604) med Konsumentverket som tillsynsmyndighet, utvidgades 1996 till att omfatta lekredskap på lekplatser. Se vidare Konsumentverkets folder *Regler i Sverige för lekplatser och lekredskap* (www.konsumentverket.se).

Europastandard för lekredskap

En gemensam Europastandard för lekredskap (SS-EN1176 1-7) gäller från och med 1999. Den baseras på en överenskommelse mellan nitton länder i Europa. Många tror felaktigt att denna standard är någon form av EG-direktiv. Ett direktiv är en ramlag som kan ändras inom respektive land. För utelekplatser finns inget sådant direktiv. En standard är alltid frivillig om det saknas hänvisning till lag eller föreskrift.

Men standarden fungerar i praktiken som styrdokument. Många kommuner har genom politiskt beslut antagit den som ovillkorlig. Detta kan vara en förklaring till det olyckligt stora antalet nedläggningar av lekplatser som skett under en följd av år. Det kan handla om en gungställning som inte är uttjänt men felar på några centimeter. I stället för att ersätta med en ny väljer man kanske att lägga ner med hänvisning till ekonomin. Standarden behandlar inte speciellt anordningar eller redskap för barn med funktionsnedsättningar.

Barnperspektivet i kommunernas fysiska planering

Översiktsplanen beskriver kommunens långsiktiga mål för användning av mark och vatten samt byggande. Den lyfter fram information som blir tillgänglig för invånarnas diskussion och inflytande genom den hantering och öppenhet som stadgas i lag. Översiktsplanen ska bland annat ange hur man uppfyller vissa allmänna intressen enligt 2 kapitlet i PBL. I detta kapitel 4 § står det om bebyggelsemiljöns utformning med hänsyn till personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga och med tanke på barns användning av utemiljön.

Det finns goda skäl för kommunen att just i översiktsplanen för olika kommundelar eller bostadsområden ange vad som ska uppnås för till exempel lekmiljöer och deras åtkomlighet och anpassning för barn med funktionsnedsättningar. På denna fysiskt praktiska detaljeringsnivå blir problemen synliga och konkreta. I detaljplaner och områdesbestämmelser kan kommunen redovisa allmänna platser med förhållanden som direkt berör tillgängligheten. Där är det lämpligt att ta upp frågorna mer i detalj.

Barnplaner och barnkonsekvensanalyser

Länsstyrelsen i Skåne skriver i *Hur beaktas barns intressen i fysisk planering?* (2002:39): "Som ett underlag till översiktsplanen kan en "Barnplan" eller en "Barnens bästaplan" göras på samma sätt som man gör en Grönplan, Energiplan eller Cykelplan. Barnplanen kan innehålla dels en beskrivning av var barnen bor, var de går i skolan, var fritidsaktiviteterna finns, dels var och hur de rör sig mellan hemmet, skolan och fritidsaktiviteter, var mötesplatserna finns osv. Det är ett sätt att ta reda på och visa barnens villkor i det samhälle som planeras."

Barnkonsekvensanalyser är ett sätt att pröva hur barns intressen har tagits tillvara i olika planer. De kan innehålla en bedömning av vad som är bäst för barnen ifråga och en avvägning mot andra intressen. I de fall barnens bästa inte kan tillgodoses ska det redovisas vilka konsekvenserna blir och eventuellt kompenserande åtgärder, det vill säga anpassningsåtgärder.

Lekplatsplanering för barn med funktionsnedsättningar

Här följer ett antal frågor som det finns skäl att ställa vid den kommunala planeringen av lekplatser för barn med funktionsnedsättningar:

- Har kommunen ett handlingsprogram, ett policydokument, riktlinjer eller liknande som kan ligga till grund och som tar upp barn med funktionsnedsättningar?
- Finns det inarbetade former för tvärssektoriell samverkan kring barn, eller behöver sådana skapas?
- Finns det ett forum för medinflytande, till exempel ungdomsråd, elevråd eller liknande? Behövs det nya grupperingar? Hur fångas de yngsta upp?
- Finns det etablerade former för att inhämta synpunkter från föräldrar till barn med funktionsnedsättningar, intresseorganisationer eller institutioner som har kontakt med barnen?
- Finns det åldersinriktad statistik med geografisk bestämning (som kan kombineras med GIS) och rör denna barn med funktionsnedsättningar och deras särskilda behov – var de bor, hur de rör sig till förskola, skola och fritidsaktiviteter?
- Finns det svaga länkar i det stråk eller system av frirum med övergångar som leder till olika lek- och mötesplatser?

Om barn med funktionsnedsättningar

3

Miljöns utformning betyder mycket för barn med funktionsnedsättning och kan vara helt avgörande för om ett barn kan delta i aktiviteterna på en lekplats. Anpassningen av lekplatsen kan variera beroende på vilken funktionsnedsättning det gäller. Ibland kan en typ av anpassning minska effekten av flera olika slags funktionshinder. Många barn är flerhandikappade och särskilt beroende av en väl anpassad miljö.

För att kunna utveckla sina sociala färdigheter måste barnen få tillfälle att öva samspel med jämnåriga – kommunicera, samarbeta, lösa konflikter, dela upplevelser och känslor. En lekmiljö med åtkomliga och

spännande utrymmen och lekredskap som flera kan använda tillsammans fungerar som en mötesplats. En bra lekplats för alla ger rika tillfällen till utveckling inte bara för det enskilda barnet med funktionsnedsättning, utan också för barnets kamrater.

I leken utvecklar barn sociala, känslomässiga och motoriska färdigheter. Barnen vågar prova nya saker som utvecklar mod och självkänsla, förmågor som är särskilt viktiga för barn med funktionsnedsättningar. Det behövs miljöer med lagom farliga och skrämmande utmaningar där barnen kan få kämpa fysiskt. Det kan vara något så enkelt som stora stenar att klättra och klänga på, ett buskage med hemliga gångar i eller en grässluttning att rulla nerför eller åka pulka i.

Beslut om anpassningar handlar alltid om att göra val. Begränsade ekonomiska ramar kan dessutom innebära att valmöjligheterna är små. För att kunna göra medvetna val är det nödvändigt att veta lite om olika slags funktionsnedsättningar hos barn och vad barnen behöver.

Begrepp som förändras

Med *funktionsnedsättning* menas den egna kroppens begränsade funktion på grund av medfödd eller förvärvad skada eller sjukdom. Det kan vara försvagad muskulatur i armar och ben, nedsatt syn eller ingen syn alls, nedsatt förmåga att uppfatta, tolka och förstå sinnesintryck via hörsel, syn, lukt, smak och känsel.

På grund av kroppens nedsatta funktion uppstår det svårigheter som varierar med omgivningen och ger upphov till *funktionshinder*. Begreppet har ersatt det tidigare använda ordet handikapp. Anta exempelvis att du inte kan gå eller bara gå korta sträckor, eller att du inte kan se var du är eller vägen dit du ska. Du kan också ha svårigheter att förstå sammanhang eller vad andra säger till dig. Dessa hinder kan i viss mån kompenseras med hjälpmedel av olika slag och genom stöd att utveckla förmågan till självständigt beteende.

Hur stort hindret blir beror på miljöns utformning och den enskildes möjligheter att kompensera för funktionsnedsättningen i en viss aktivitet. Förmågan att handskas med svårigheterna är också beroende av människors förståelse och respekt, dvs omgivningens attityder.

Olika typer av anpassningar kan minska hindren. Om du sitter i rullstol skapar trappor, höga kanter eller gropigt och mjukt underlag ett funktionshinder – du kan inte ta dig fram. Hindret kan undanröjas med en ramp i en sluttning och ett slätt och hårt underlag. Om du har en synskada kan du inte själv ta dig fram till och upp eller ner för trappor och då uppstår ett funktionshinder. Om vägen till trappan är markerad med kontrastfärg eller känns med hjälp av din vita käpp, och trappan är tydligt markerad i kontrastfärg med en markyta som taktilt (dvs är kännsbar

Gummiastfalt i mönster som kan locka även rullstolsburna till lek.

vid beröring) anger var trappan börjar kan du ta dig upp eller ner utan att riskera att skada dig eller tappa orienteringen. En sådan anpassning ger också stöd och hjälp om du har svårigheter att förstå och tolka det du ser och upplever.

Några olika funktionsnedsättningar

Till de vanligaste formerna av funktionsnedsättningar hör rörelsehinder, ADHD, utvecklingsstörning, synskada, autism och hörselskada. Antalet utvecklingsstörda barn och ungdomar mellan två och arton år är cirka 13 000. De rörelsehindrade barnen och ungdomarna mellan två och sjuttion år är 10 000. Barn och ungdomar med synnedsättning är 2 200 och med hörselskada 8 800. Antalet barn och ungdomar med autism är mellan 1 500 och 2 300. Dessutom finns 18 000 barn och ungdomar med mag- och tarmbesvär. Siffrorna kommer från Hjälpmedelsinstitutet, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar, Synskadades Riksförbund samt Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna.

Barn med rörelsehinder mår bra av kroppsupplevelser

Ett rörelsehinder kan bero på till exempel cerebral pares, reumatism, ryggmärgsbräck eller spasticitet, det vill säga oförmåga att kontrollera sina rörelser. Rörelseförmågan kan vara helt eller delvis begränsad. En del barn med rörelsehinder är beroende av rullstol, ett gåhjälpmiddel eller något att hålla sig i.

Barn som kanske bara kan röra armarna behöver få uppleva kroppsliga sensationer genom att till exempel gunga, studsa, vicka, rutscha eller rulla. Dessutom behövs lekredskap som barnet kan komma nära, till exempel sandlåda i bordshöjd med bra rullunderlag intill.

En del barn kan ta sig fram en liten sträcka gående, med eller utan gåhjälpmiddel, eller krypande och ålande. Det är mycket viktigt för barn som har viss rörelseförmåga att få röra på sig och träna upp förmågan mer och mer. Spasticitet innebär att barnen behöver större träffytor; det underlättar om det inte behövs så stor precision i rörelserna.

Barn med utvecklingsstörning leker högre upp i åren

En utvecklingsstörning innebär att barnet har nedsatt förmåga till abstrakt tänkande. Utvecklingsstörningen kan bero på en kromosomförändring, fosterskada eller en förlossningsskada. Den kan också orsakas av olyckshändelse eller sjukdom under uppväxtåren. Barnen kan ha flera funktionsnedsättningar samtidigt.

Svårigheterna kan variera mycket från person till person. Ofta handlar det om att det tar längre tid att förstå, att lära sig nya saker och att uttrycka sina känslor och tankar. Barnen behöver ofta stöd i olika situationer från någon vuxen de känner väl. Många barn med utvecklingsstörning har svårt att tala och att förstå tal. Andra har ett fungerande språk och klarar vardagliga rutiner och aktiviteter relativt självständigt.

Eftersom barn och ungdomar med utvecklingsstörning kan ha behov av att leka högre upp i åren än andra barn är det bra om det på en lekplats finns redskap som är stora nog för en vuxen kropp.

Barn med synskada prövar sig fram

Synskada kan vara medfödd eller orsakad av olyckshändelse eller sjukdom. Barnet kan vara ljuskänsligt, sakna mörkerseende, ha begränsat synfält och nedsatt synskärpa, eller vara blint.

Barn med synskada behöver en tydlig och anpassad miljö för att känna sig trygga och kunna orientera sig på lekplatsen, både mellan och i de olika lekredskapen. Barn med en grav synskada läser punktskrift och barn med synsvaghet behöver stor text eller stora bilder på informationsskyltar. Den största svårigheten är ofta att orientera sig i miljön och det kan vara omöjligt att få en bild av hur stor lekplatsen är, vad som finns

på lekplatsen och vilka fler som är där och leker. Det kan också vara svårt eller omöjligt att få syninformation om hur lekredskapen ser ut och fungerar. Genom att gå på gång få känna, prova och öva i leken utvecklar barnen sin förmåga att behärska lekredskapen och lekplatsen. Det går till slut så pass bra att man som utomstående kan ha svårt att förstå att barnet faktiskt har nedsatt syn.

En visuellt och taktilt väl anpassad miljö gör uteleken möjlig för synskadade barn vilka annars kan ha svårt att utveckla social kompetens. Lekplatsen kan bli en av de viktigaste mötesplatserna, och leken kan ge sociala erfarenheter och övning i samspelet med andra.

Lugn och trygg miljö bra för barn med autism

Barn med autism har problem vid kontakt och kommunikation med andra människor. De kan ha stora svårigheter att tolka sinnesintryck (perceptionsstörningar) och att avläsa andra människors känslouttryck. De har svårt att förstå sammanhang och sociala företeelser. En del kan också vara hyperaktiva.

Ett autistiskt barn kan ha svårt att förstå hur man använder lekredskapen, särskilt då det behövs samarbete och samspel i leken. Situationen underlättas av en lugn lek miljö, gärna avskild, bullerfri och tydligt avgränsad med staket. Visuella och taktila anpassningar kan ge mer trygghet, bättre överblick och säkrare orientering. Barnen kan behöva kontinuerligt stöd av en vuxen i sin närhet.

Barn med hörselskada litar till andra sinnen

En hörselskada kan vara allt ifrån knappt märkbar till grav. Barnen kan ha svårt att uppfatta vissa ljud och är ibland hjälpta av hörapparat men ofta behöver de ändå stöd av teckenspråk. Döva barn är helt beroende av teckenspråk för att kunna utveckla kommunikation, självkänsla, identitet och omvärldsförståelse.

Det största problemet för barn med hörselskada eller dövhet är att inte kunna kommunicera med andra. De använder synen i större utsträckning och mer aktivt än andra för att få intryck och upplevelser och är därför mer beroende av visuell information.

Vissa ljud är störande för barn med hörapparat, som trafikbuller, många röster och plötsliga höga ljud. Däremot kan starka ljud som känns i kroppen (vibrationer) vara inspirerande och spännande för döva barn. Ofta har barn med hörselnedsättning eller dövhet svårt med balansen och behöver extra mycket träning och lek för sin motoriska utveckling.

4 Om platsen – lokalisering och planering

Förutsättningar och efterfrågan behöver analyseras innan man griper sig an planeringsuppgiften ”en lekplats för alla”. Situationen kan variera på många sätt, bland annat när det gäller barnunderlag och behov, lektraditioner, platsens läge och åtkomlighet, trafiksituation, lokalklimat, tillgänglig yta och hur platsen ser ut.

Det här avsnittet tar upp aspekter som kan påverka den lokalisering och planering av platsen som bäddar för bra anpassning i detalj och minskar risken för ändringar i efterhand. Aspekterna betyder olika mycket för olika planeringssituationer. Det behövs också satsningar för vuxna och

äldre med funktionsnedsättningar – det ligger i begreppet "lekplats för alla". Man får då åldersintegrering på köpet. Dessutom händer det att en funktionshindrad vuxen ledsagar ett livligt och rörligt barn. Det kan vara en rullstolsburen förälder eller en mormor som har svårt att gå. För att de ska kunna hjälpa barnet på lekplatsen är det viktigt att de kan nå alla delar av den.

Lokalisering – att tänka på vid valet av plats

Ett mål kan vara att alla familjer ska ha tillgång till utelekplatser med förbättrad tillgänglighet, det vill säga jämn spridning i kommunen. Det kan innebära upprustning eller komplettering av befintliga lekplatser eller nyanläggning där lekplatser saknas.

Närlekplatsen

Vikten av en lek- och mötesplats nära barns dagliga uppehållsplatser eller bostad kan inte nog betonas. Genom att utforska och lära sig behärska närmiljön får barn självförtroende. För barn med funktionsnedsättningar kan det dessutom betyda deras enda chans att vistas utomhus och få spontana kontakter med sina grannar. Det medför också vuxenkontakt och stimulans för föräldrar eller vårdare som kanske ständigt måste finnas nära dessa barn.

Lekplats för alla åldrar

Utflykts- eller promenadmål behövs förstås också. Lokaliseringen styrs då av att platsen har något särskilt att erbjuda och dessa kvaliteter måste utvecklas till lek och rekreation för hela familjen. Tänk på att närhet till toalett är avgörande för valet av platser på utflyktsavstånd. Det kan förstås innebära att problem med låsning och nyckeltillgång måste lösas.

Skol- och förskolegårdar

Mönstret i barns utomhusvistelse har förändrats i och med utbyggnaden av förskolan. Där finns idag drygt 80 procent av femåringarna. Förskolegården och grönytor i närheten är viktiga. Det gäller också skolgården som, inte minst i mindre samhällen, har utvecklats från rastyta till en plats för idrotts- och rörelselekar, odling och lärande, med lockelse även kvällar och helger. Föräldrar till vissa barn med funktionsnedsättningar kan under skolfri tid föredra den lugnare och väl avgränsade skolgården framför en bullrig lekplats.

Lekplats i fokus

I vårt land placeras vi ofta lekplatser undanskymt. Man kan undra om det är av omtanke om de vuxna eller om barnen. Det finns skäl att välja även

Detaljer man inte tänker på kan störa framkomligheten.

Parken – en plats för lek och möten.

mer centrala platser med naturlig vuxennärvaro och därmed fler vakande ögon. Det är en trygghet för alla barn. I alla tider har barn sökt sig till vuxnas aktiviteter – imitation är en läroprocess. Det har ett värde att leka nära vuxna och vara med där det händer saker. Åtkomligheten kan dessutom bli bättre med ett centralt läge.

Trafiksäkert och lättåtkomligt

Om en anpassad lekplats är av intresse för andra än de närboende behöver man kunna komma nära med bil och parkera inte alltför långt bort. Parkeringsplatser och tillfarter ska avgränsas väl från lekytorna. Kontakten mellan biltrafik och barn nära lekplatsen ska minimeras, men också på vägen dit.

Hur når man lekplatsen? Går det att "bereda vägen", det vill säga förflyttningen som helhet? Strävan är att även barn med funktionsnedsättningar ska kunna ta sig till lekplatsen på egen hand eller i kompisars sällskap. Även vägen till skolan betyder lektillfällen och samvaro. Därför behöver hastighetsbegränsningar och övergångsställen ses över.

Lekplatsen vinner på att ha god anknytning till ett system av gång- och cykelvägar mellan bostäder, skola och andra dagliga målpunkter. Hinder som kantstenar, diken och andra barriärer på vägen mellan

Vardagsnaturen bjuder på lekmaterial.

lekplatsen och skolan eller bostaden kan behöva undanröjas. Dessa som kan verka vara oförargliga detaljer och är lätta att glömma bort, kan vara avgörande för framkomligheten. Barnen själva eller deras närstående kan rekognosera och peka ut sådana hinder.

Vardagsnatur som lokaliseringsfaktor

Det som växer och förändras eller som har formats i urtiden finns praktiskt taget överallt, som anspråkslös "vardagsnatur". En sådan resurs är ett starkt skäl för lokalisering av en lekplats. I internationell forskning inom miljöpsykologi och pedagogik har värdet av naturen som lekmiljö fått ökad uppmärksamhet.

I en svensk studie talade jämförelsen mellan en naturbetingad och en stadsmässig förskolegård till den förras fördel när det gäller lekarnas förlopp och barnens välbefinnande. Olika brukarstudier rapporterar också om föräldrar som inte vill ha de "vanliga trista" redskapen utan mer "natur", och hur barn söker sig till platser som i sin föränderlighet fångar deras uppmärksamhet och utmanar deras uppfinningsförmåga. Inga vuxna har tänkt ut användningen, designat och färgsatt – kanske en vila för sinnet? Det finns löst lekmaterial och det råder en viss ordning vilket är eftertraktat.

Ett litet obetydligt skogsparti som har blivit kvar på specialförskolans gård, mest av en slump. Läraren berättade att "hennes" barn hellre leker i denna sin "skog" än med de vanliga lekredskapen som också finns på gården.

Planering av platsen

Skala, storlek, form, slutna och öppna rum ... Många översiktliga platsförhållanden bidrar till att barnen känner igen sig, hittar rätt och lär sig använda platsen på egen hand. Inom lekplatsen behövs en balans mellan fattbar helhet och den mångfald detaljer som ger känslan av att det finns saker att upptäcka. Det är viktigt att ta hänsyn till spontana lekställen. Barn söker sig exempelvis gärna till "kanter" eller "bryn" i sin lek.

En lämplig planeringsupptakt, kan vara att med "barns blick" försöka föreställa sig vad som kan vara lekbart redan utan redskap och med bara små förändringar. Inte minst kan det hålla nere kostnaderna. Man kan också låta "barnpiloter" peka ut ställena; "gåtur" är en metod som används ibland. Detta viktiga steg kan kallas inventering av områdets inreboende lekpotential. Ta gärna hjälp av dem det gäller!

Tydlig entré ger mental karta

Entréerna till lekområdet ska vara tydliga och välkomnande, gärna skyltade och kanske också med en grind som "låter" med tanke på orienteringssvårigheter. De bör ge en klar uppfattning om platsens läge i sitt sammanhang. Det ger grund för en mental karta med betydelse inte minst för barn med nedsatt orienteringsförmåga. Ett namn som sätter lekplatsen på kartan, kanske knutet till något utmärkande för platsen, kan också underlätta att informationen går fram. Det kan dessutom medverka till att platsen blir ett begrepp, syns och finns med i olika kommunala dokument, det vill säga prioriteras upp.

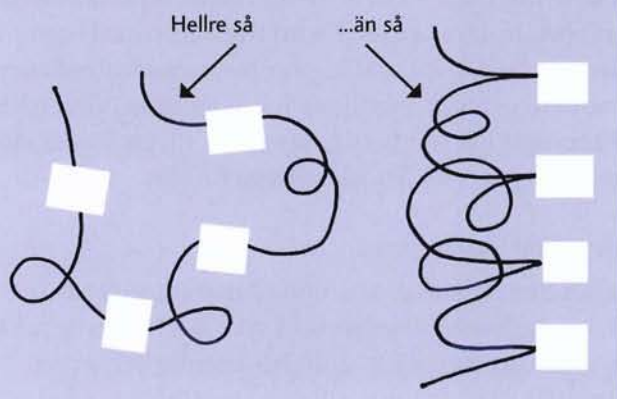
Att ta sig runt

I större parkområden behövs en anpassad förbindelseväg som knyter ihop parkens entréer med de olika lekställen. Även lekställen och redskap som inte är anpassade ska kunna nås för delaktighetens skull. Vägbredd för två rullstolar är inte nödvändig överallt om det finns mötesplatser.

Redskapen av olika ålder är bra, men de här är uppställda som på en parkmässa.

REDSKAPSMÖBLERING PÅ LEKPLATS

I en friare redskapsuppställning med rum emellan kan det uppstå olika lekar.

Det kan gärna finnas tvärförbindelser som förkortar eller ger variation i vägvalet. Huvudvägnätet i parker ska separeras från rundslingan och lekområdena, en säkerhetsfråga för barn med funktionsnedsättningar och för småbarn. Frånvaro av raksträckor håller nere hastigheten på cyklar och stärker promenadkänslan.

Barn i rullstol har glädje av körslingor, och att köra uppför och nerför i doserade kurvor med olika underlag som ger både känsel- och hörseltryck. Backar ger träning. Det är spännande att köra in i en tunnel och hitta någonstans att gömma sig vid en lekjakt med rullstol.

Omväxling mellan slutet och öppet skapar spänning. Lekställena längs vägen behöver inte synas helt. Däremot kan avläsbara, visuella, taktila och hörbara tecken eller signaler annonsera ett lekställe. Kontraster i ljushet och textur är viktiga för synskadade barn och föräldrar. Det är framför allt viktigt att nivåskillnader och andra hinder i gångytorna markeras tydligt med ljushetskontrast.

Plats att parkera rullstol bör finnas i anslutning till "avfarter" eller angoringsplatsen till redskapet. Parkeringsplatser ska ha plats för överflyttningsövningar.

Lokalklimat och väder

Analysera platsens lokalklimat inför den översiktliga dispositionen. Ta exempelvis tillvara lättdränerade läsidor. Använd sydostsluttningar till uppehållsplatser. Tänk på att vinden kan vara 20 procent starkare på krön än på plan mark och att den ofta ökar längs en byggnads ytterväggar. Negativa vindtunneeffekter kan också uppstå, till exempel mellan högre delar eller byggnader. Häckar och buskage är effektiva vindskydd. Vindhastigheten kan reduceras till hälften på en lästräcka som är tio gånger höjden.

Att erbjuda skydd mot väder och vind är särskilt befogat för barn med funktionsnedsättningar som inte enkelt kan ta sig till och från platsen. Det behövs ett regnskydd med sittplatser, gärna också för måltid, någonstans i centralt och synligt läge – det är ett återkommande önskemål även från förskolegrupper. Inrätta platsen för åretruntbruk med barn med funktionshinder i särskild åtanke. Många upplever funktionshindret mycket starkare på vintern och blir ängsliga och kringkurna. Vinterskötsel av vägar och anläggningar har stor betydelse men se till att lämna snöhögar i lämpliga lägen. Snö är ett härligt lekmaterial för alla.

Belysning för allas trygghet och trevnad

Belysningsplanering för den offentliga utemiljön ägnas ett växande intresse. I parkmiljöer är trygghetsmotivet särskilt viktigt. Det borde också vara god samhällsekonomi att med hjälp av ändamålsenlig belysning öka parkmarkens utnyttjande på fritiden, till exempel förlänga lekplatsbesöket till skymningstimmarna efter skoldagen. Ett välunderbyggt folkhälsomotiv kommer in på många olika sätt. Säkerhetsaspekterna gäller inte minst människor med funktionshinder. Det är viktigt att besökarna blir sedda av andra trafikanter, kan orientera sig och inte snubblar eller halkar.

Genom att belysa gångstråket löser man upp gränsen mellan områdena på ömse sidor.

En häck som belyses ökar rums-känslan innanför.

Lekdjur med lysande stora ögon och uppvärmd betong.

Genom att belysa vertikala ytor, buskar, träd och murar bildas rum, och miljön känns ljusare och tryggare. Vid belysning av gångstråk löser man upp gränsen mellan landskapsrum, förstärker riktningen och aviserar vad som händer längre fram. Belysning av objekt eller landmärken som på dagen utmärker sig visuellt underlättar också kvällsorienteringen.

Belysning kan också vara ett medvetet sätt att gestalta, lyfta fram det sköna, skapa en parkens scenografi. I rapporten *Nattens ljus* (Sveriges Kommuner och Landsting 2005) finns många aspekter på belysning: "Lekplatsen belyses på ett sätt som blir stimulerande för barnen och ger spännande utblickar från lägenheterna. ... Vid lekplatsen placeras en sex meters stolpe i mitten. Fem stycken smalstrålande strålkastare försedda med bländskydd och färgfilter belyser de olika lekredskapen. Strålkastarna bestyckas med metallhalogen."

"Pysselmiljöer" som kan sysselsätta då inget annat är tillgängligt.

Lagom utmaningar väcker leklu- sten

Alla barn behöver få vistas på platser som lär kroppen att förhålla sig till och bemästra den fysiska miljön med dess former, rum och höjdförhållanden. På så sätt skaffar man sig ett personligt "rörelsebibliotek" för olika situationer. För barn med speciella funktionsnedläggningar eller på låg utvecklingsnivå kan det vara hörsel- eller känselminnen som ska aktiveras. Miljön för utelek ger rika tillfällen att lära sig förstå innebörden av under, över, inuti och utanför, uppför och nerför, trångt, djupt, nära, längre bort – och därmed även utvecklas motoriskt.

Övningen i lekens form kan bestå av många olika slags förflyttningar och rörelser, påkallade av miljön, vilka upprepas i barnets egen takt. Barn

behöver också i lugn och ro öva riskbedömning när det gäller förmågan att övervinna olika fysiska hinder, till exempel att falla utan att slå sig. Alla barn behöver utmaningar och få känna att de lyckats för att sedan gå vidare till nästa utmaning. För lekplatsen kan de här idéerna med fördel användas som uttalat planeringsmål. Rådfråga dem som "kan" barnen.

Barn med funktionshinder har av praktiska skäl små möjligheter till lekkontakt med andra. Därför är planeringen för lekmöten på lekplatsen viktig. Dessa barn är inte olika andra i sina preferenser, de har bara i något avseende bristande förmåga och kan behöva stimulans av andra sinnen. Det kan miljön med olika medel kompensera. Fältet är fritt för innovationer!

Gör något av mellanrummen!

Lekplatsen kan ibland ganska enkelt inrättas för lekfull träning till glädje för alla. Det kan räcka med att förstärka platsens kvaliteter med till exempel ett enkelt redskap. Dagens redskapskataloger har många bra produkter som använda med känsla skapar en grund för bra lekplatser – betydelsebärande uterum med lekredskap i samklang med platsen. Inte minst viktiga är mellanrummen som kan användas som svängrum och plats för improvisation. Men alltför ofta är de för små och består endast av nödvändiga fallytor.

Jämsides – för säkerhets skull

Det finns inga avgörande skäl att hålla isär lekanordningar för barn med funktionshinder och andra barn. De funktionshindrade barnen och de små barnen är långsamma, medan omloppstakten för övriga barn är hög vilket betyder att de ska kunna passera för att snabbt komma tillbaka. Det behövs då utrymme "vid sidan av". Mindre barn liksom barn med funktionsnedsättningar ska kunna välja att leka för sig själva, men ändå jämsides med och i viss kontakt med andra barn som de kan imitera.

En uppdelning i ytor för olika slags funktionsnedsättningar är alltså i princip inte eftersträvansvärd. Däremot kan lekytan för en bestämd aktivitet gärna ha olika svårighetsgrader där man kan öva och utmana sig själv, utveckla sin färdighet och studera de som kan mer. Tänk på att redskapet ska utformas och placeras så att de långsamma inte hindrar de snabbare. Det här är en förbisedd olycksfallsrisk och därmed en viktig planeringsfråga. Det ska exempelvis helst finnas minst två olika svåra uppgångar i klätterställningen.

Tänk igenom lekställes olika anpassningsbehov och metoder för detta vid utplaceringen på området. Vissa kombinationer kan ge samordningsvinster. Barn har varierande "dimensionerande förmåga" som återverkar på utformningen.

Inhägnad och avskärmning

Häckar, staket och stängsel av olika slag ger tysta signaler om var på skalan offentligt/privat en plats finns. De talar också om vem platsen är till för. Det gäller inte minst bostadsgårdar och skolgårdar. Om målet är tillgänglighet bör man sträva efter ett utförande som gör att barn med funktionsnedsättningar känner sig välkomna – en sofistikerad planeringsfråga.

Det finns påtagliga skäl att avgränsa lekplatsen med häckar, staket och liknande. Graden av avskärmning är en säkerhetsfråga för t ex barn med rymningsbenägenhet. För förskolegrupper är dessutom avskärmningar ett personalkrav för att barnen ska släppas på egen hand.

För uppsiktens skull kan man vilja bibehålla genomsiktligheten, men tänk på att total insyn inte självklart är önskvärd ur barnens synpunkt. Man kan därför försöka erbjuda vrår eller gömslen som ger barnen en känsla av att vara ifred i leken. Det är betydelsefullt att få göra sina erfarenheter utan att känna sig betittad, eller att få leka ifred med någon kompis.

På större lekparkar kan mer kompakta lekutrustningar som man inte ser över eller genom med fördel placeras mot kanterna. Centrala delar med uppsikt från flera olika håll kan lämpligen innehålla lägre anordningar och lekytor, till exempel sandleken för barn som behöver passas.

De osynliga gränserna

I lekens osynliga "rum" råder i allmänhet utsagda regler som de deltagande barnen läser av. Barn vet själva vilka ytor eller "rum" som hör ihop med olika aktiviteter. Då man gör förändringar inom en etablerad lekplats måste det ske med lyhördhet. Man kan förstärka och markera gränserna, men med urskillning föra in element som bryter av. Erforderliga ledstråk kan också skapa ett slags rumsindelning att bygga på.

Studier av bland annat skolgårdar visar att det skapas en tradition och enighet bland barnen om vad man gör på olika ställen och när. Det sker en muntlig trädning när en ny barnkull kommer. Enkla markeringar som till exempel en färglinje i markplanet kan vara väl så tydliga som murar, häckar eller staket, men är mer flexibla. De förenklar dessutom framkomligheten för barn med funktionshinder. Barnen kan själva rita med en pinne i gruset eller krita på asfalten för till exempel regelteckningar.

Å andra sidan kan rumsindelningar med häckar och staket förhindra att bollspel tar över hela ytan, vilket ofta är ett problem inte minst för funktionsnedsatta barn som kan vara rädda att få en boll i huvudet. Synliga gränser kan också underlätta för barn som har svårare att tolka eller anpassa sig till otydliga gränser än andra. Om närvaron av barn med funktionshinder indikeras i utformningen kan det underlätta, men det får inte vara övertydligt så att de andra barnen av hänsyn drar sig undan.

Från paviljongen på en höjd, tillgänglig med rullstol, kan man överblicka lekparken.

Lekplats = mötesplats

Oftast saknar lekplatser inbjudande ställen där föräldrar och syskon kan uppehålla sig tillsammans med de funktionshindrade barnen, och det saknas aktiviteter som lockar dem att följa med. Det behövs olika slags platser där man träffas och umgås eller bara sitter ner – med eller utan tak och mer eller mindre avskilt, kanske en grillplats. Träddungar kan bli ett naturligt rum och skydd mot sol och vind.

Lekutsiktsplatser

Alla barn kan känna behov av en reträttpunkt när leken blir för intensiv eller känns övermäktig, eller för att stanna upp, fundera och titta på ett slag innan de ger sig in i leken. Försök hålla isär de lekintensiva miljöerna från de lugna så att dessa inte störs. Men se till att det finns anpassade

För den som rör sig långsamt och med uppmärksamhet på marken kan denna stenmosaik ha ett budskap!

Strax utanför skolgården bakom en kulle finns avskildhet. Ett hålrum i ett buskage blir en koja som pyntas med trasiga plattor på golvet. Här kan barn utforska naturliga krypin och tunnlar i buskaget. Det är viktigt med gömslen som är tillgängliga även för barn med funktionsnedsättningar.

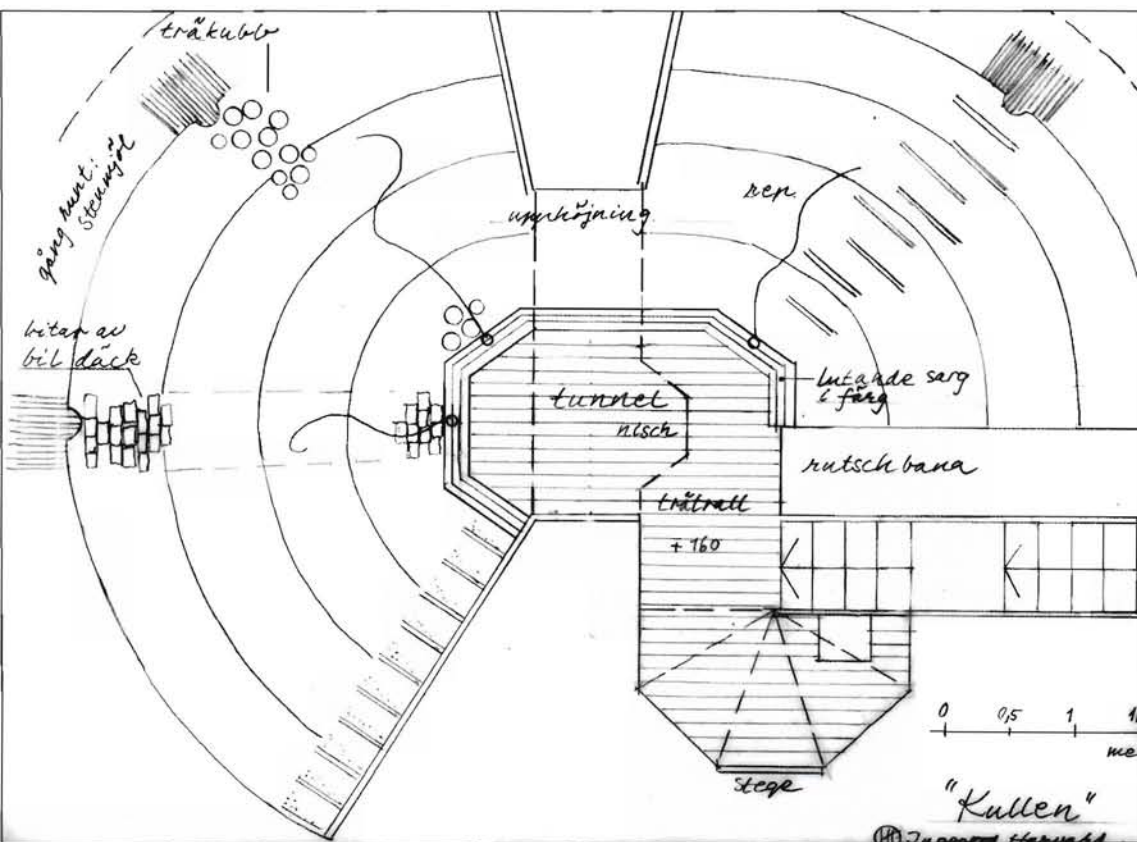

Bergknallar ger liv åt lekplatsen. Trädäcket blir till en brygga som leder till en lekbåt.

tydliga "övergångar" mellan lekställena så att barnen kan hålla de andra under uppsikt och vid behov smidigt förflytta sig emellan. Sådana lekutsiktsplatser eller vrår kan man sörja för i planeringen. Behovet är särskilt påkallat för barn med funktionsnedsättningar, men lekutsiktsplatsen blir också en mötesplats och en möjlighet för vuxna att vara nära, och ger ett välkommet alternativ till den gängse parkbänken i utkanten.

Teckensystem underlättar och ökar säkerheten

Det går att utforma ett logiskt teckensystem byggt på olika sinnesupplevelser som barnet får lära sig läsa av. Det ger självständighet och trygghet på platsen. Det ger också möjlighet att medvetet arbeta med säkerhetsfrågor i planeringen. Väldefinierade platser för aktivitet underlättar barns deltagande i olika lekar och har betydelse för lek-

Kullen som blir ett berg att erövra

Det finns olika sätt att klättra, krypa och dra sig upp. Rep fästs i en träplattform på toppen av kullen. Denna har en svagt konkav, bred sarg runt om med kontrastfärg. Den är avläsbar med teknikkäpp för synskadade. Det är olika markmaterial i sluttningen – träkubbe, bitar av bildäck och andra taktila material. Det finns också en bekväm trappa med ledstång och en stige. Nerför kan man hasa eller åka rutschbana. Enligt säkerhetsstandarden behövs inte fallunderlag här. Runt kullen löper ett hårdgjort ledstråk kantat av en markfris där materialväxlingen indikerar för synskadade var det finns en klättrvägg uppför. En tunnel med ledstång och rullstolsmått leder genom kullen. Tornet blir ett landmärke med sittplatser under tak upptill och ett rum inunder.

Ur rapporten *Jämspelt i leken* från Hjälpmedelsinstitutet, se litt. lista

platsens säkerhet. En tydlig visuell utformning underlättar för barn med perceptionssvårigheter. Färg, textur och ljud kan varna för "farliga" ställen, samtidigt som de kan ge vägledning. Färgsättning kan användas till information av olika slag, både för barn och följeslagare. Olika färger kan ange svårighetsgrader, som i backar för utförsåkning.

Man kan också underlätta orienteringen med anordningar som syns, hörs eller känns. Det kan vara olika markbeläggningar eller handledare med en form som pekar ut något särskilt. Barn med vissa funktionsnedsättningar tolkar till exempel ljud och ekon, för att bestämma sitt läge i växlingen mellan rymliga och trånga rum. Barn lägger märke till detaljer i närmiljön mer än vuxna, och det kan man arbeta medvetet med "längs vägen". Behåll därför och framhäv i planeringen inslag och föremål som syns väl, påkallar uppmärksamhet och ger identitet åt platsen, som stenblock, speciella träd, kanske en papperskorg med bild, olikfärgade parkbänkar – sätten att åstadkomma orienterande riktmärken är många.

Det borde också finnas en uppsättning bildsymboler för allmänt bruk på bland annat lekplatser. Många funktionsnedsättningar kan kompenseras genom information som är tillgänglig och begriplig för alla. Dessutom finns det en miljon invandrare varav en del inte behärskar svenska uttryck. Sverige besöks också varje år av minst en miljon utländska turister. En miljon svenskar är också under sex eller över åttio år och kan ha svårt att uppfatta text.

Hjälpmedelsinstitutet, Handikappombudsmannen (HO), Specialpedagogiska Institutet, Föreningen för Kognitivt stöd och Handikappförbundens Samarbetsorgan (HSO) arbetar för närvarande (augusti 2005) med ett projekt om bildsymboler. Strävan är enhetliga och funktionella bildsymboler inom samhällets olika sektorer; bland annat fysisk miljö och för olika produkter. Man exemplifierar med lekplatser och fritidsanläggningar. Målet är ökad begriplighet och tillgänglighet för alla människor, men framför allt för personer med funktionsnedsättningar som påverkar den kognitiva förmågan, synen eller hörseln. För dem är det av största betydelse att orienterbarheten ökar. Det är dock viktigt att inte krångla till det. Det handlar inte om nya symbolsystem, utan att vidareutveckla de som finns. Projektet bedrivs som ett standardiseringsprojekt i samarbete med SIS (Swedish Standards Institute), och målet är en nationell standard med riktlinjer och policy för utformning och användning av bildsymboler.

Hjälp naturen på traven

Naturliga lekställen som ger leklust och har platskänsla ska man slå vakt om. Där får man lekvärden med bara små anordningar och till låga kostnader. Det kan vara några stora stenar som förhåller sig till varandra om de flyttas lite, en liten sluttning att hasa nerför, naturliga kojor under

träd, det vill säga mångformiga naturelement som arrangeras utan att en bestämd användning eller aktivitet pekas ut. Med ting som inte föreställer något kan det uppstå en scenografi för många olika slags lekar och flexibilitet i användningen.

Dra nytta av topografin

Terrängformer är ofta undervärderade i lekplatsplaneringen eller får helt enkelt stå tillbaka för de gängse redskapens krav på plana uppställnings- och fallytor. Men det kostar ju att jämna ut! Sluttningar och höjder lockar dessutom alltid till lek och upplevelse av landskap och rymd och ger planeringsfördelar. De blir anvisningar till naturlig cirkulation och fördelning av lekytor på olika höjder. Man kan med innovativa anordningar inrätta för "utförsäkning", rullande och klättring. Många barn i rullstol har starka armar och kan föredra att lämna denna och ta sig upp för kravlande; alla blir "krypbarn" om det är tillräckligt brant!

Utforma lekplatsen med tanke på solen

I vårt solfattiga land är det både lustfyllt och hälsobefrämjande att vistas ute så mycket som möjligt under dygnets ljusa timmar. Men det finns anledning att skydda framför allt barn mot överdriven solbestrålning. Sommarsolen är under ett par timmar mitt på dagen både besvärande och direkt skadlig. Cirka 40 procent av all nyupptäckt cancer i Sverige är hudcancer varav bortåt 90 procent beror på att de drabbade har fått för hög UV-exponering som barn.

En svensk studie av förskolegårdar med barn mellan fyra och sex år har visat att en medveten planering av utemiljön kan påverka både barns spontana fysiska aktivitet och exponering för UV-strålning. Barn med tillgång till stora kuperade ytor med mycket träd och buskar både rörde sig mer och utsattes för mindre UV-strålning trots att de vistades ute mer än barn på mindre och soliga gårdar. Dimensionering och lokalisering av förskolegården framstår därmed som en viktig stadsbyggnadsfråga. (Scamper Rapport från Centrum för folkhälsa 2005:3)

Barn med funktionshinder sitter stilla mycket och har kanske inte en kroppsfunction som varnar. Även små barn sitter ofta kvar där de har placerats. Därför är det viktigt både att personalen känner till riskerna med detta och att det går att hitta och uppsöka skuggiga och lekvärda ställen.

Lekplatsens läge, utformning och fördelning av sol och skugga har stor betydelse. Ofta finns sandlådan och andra lekredskap i soliga lägen. Lövträd som släpper igenom solsken på vintern och skyddar mot sol på sommaren kan vara ett bra skydd. Dra fördel av soliga eller skuggade ytor – vissa lekområden ska vara soliga, andra skuggade och det varierar med årstiderna. I naturområden har barnen större möjlighet att själva välja sol eller skugga.

Planera växtlighet utifrån pollenallergi

Man räknar med att 40 procent av befolkningen och uppemot hälften av alla skolbarn besväras av allergier. Cirka 5 procent av alla allergiska förskolebarn har hösnuva, och andelen ökar med åldern. I 30-årsåldern är 15–20 procent drabbade. Pollenspridning har stor betydelse för besvären. De kontinuerliga rapporterna i olika medier och på Internet ger pollenallergiker möjlighet att planera sina utomhusaktiviteter och styra medicineringen. Mätstationer finns på ett tiotal orter i landet; det skiljer 3–4 veckor i blomningstid mellan Malmö och Umeå. Temperatur, vind och väder påverkar spridningen som varierar dag för dag.

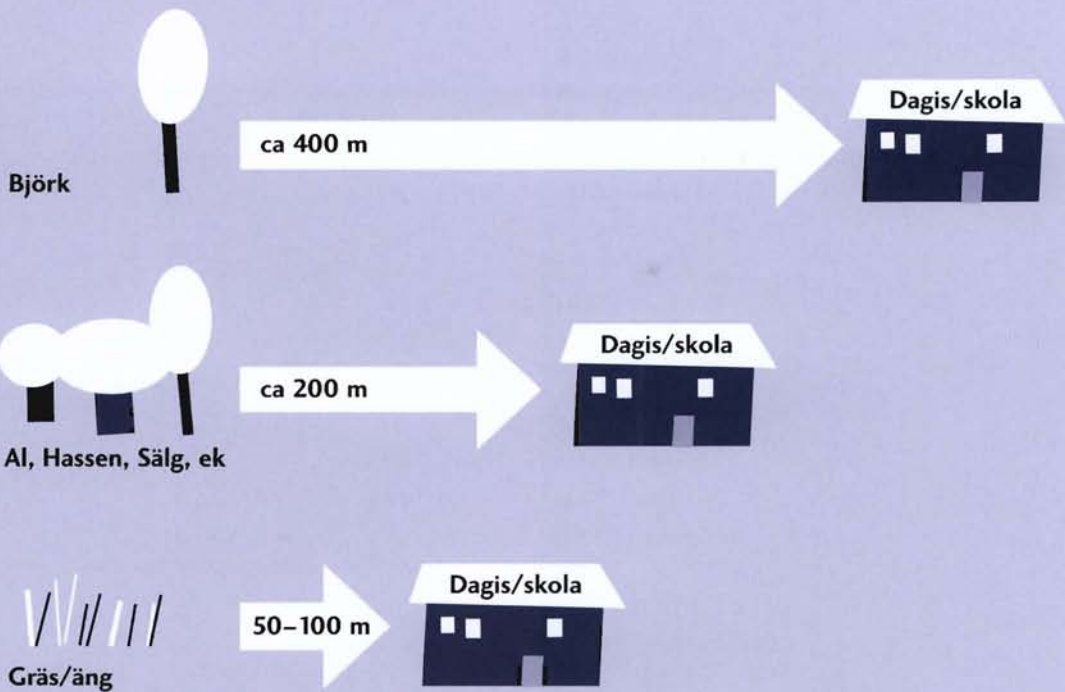
Hassel, al, asp, björk, alm, sälg, ek, vide, gråbo och gräs är några vanliga allergiframkallande växter. Björk och andra stora pollenproducenter bör inte finnas på eller intill platser där barn brukar uppehålla sig.

Blomsterängar är vackra och dessutom mindre skötselkrävande än gräsmattor, men de alstrar pollen. Det kan vara bra att upprätta en plan för var man låter gräset växa och blomma. Det bör då vara 50–100 meter till lekplatser och skolgårdar. Ängarna kan lämpligen omges av högre vegetation, till exempel buskskärmar som fångar upp pollen. En del gräs-sorter ger mindre besvär än andra. Dit hör tuvbildande gräs som sprider sig med utlöpare. Det har också fördelen att ge slitstarka och täta mattor. Typ av gräsklippare och tidpunkt för klippning har betydelse. Gräset bör inte klippas när barnen är där. Fukt binder pollen, och kväll eller morgon är därför bäst. Gräset bör klippas ofta så att det inte kommer i blomning.

Giftiga växter – hur farliga är de?

Hur stor är faran med giftiga växter? Riskerna överdrivs i medier och småskrifter, anser expertisen; svampar är då inte medräknade. Akut förgiftning med dödlig utgång förekommer ytterst sällan i Sverige, och har hittills aldrig drabbat barn. De vanligast förekommande frågorna som ställs till Giftinformationscentralen rör liljekonvaljebär, try, gullregn, tibast och liguster. Om små barn äter ett eller två bär och en liten bit av ett blad anses detta inte föranleda behandling.

Gullregn och liguster är exempel på giftiga växter som barn ibland äter lite mer av, och de är därför olämpliga att plantera kring lekplatser. Det finns också växter med växtsafter som irriterar huden starkt, till exempel björnlöka. Giftinformationscentralen (www.giftinformation.se) har på sin webbplats en utförlig och uppdaterad lista över växters giftighet.

Vanliga pollenproducenter och minsta rekommenderade avstånd till skola och dagis.
 (Ur program för handikappanpassning av lekplatser i Stockholms stad 2000)

Barn med funktionsnedsättningar kan ha mindre urskillningsförmåga än andra när det gäller att stoppa saker i munnen, och därför är det motiverat att tänka efter i förväg speciellt för deras del. I miljöer avsedda för barn ska man naturligtvis undvika växter som medför särskilda risker. Vad gäller handelssortimentets träd och buskar i övrigt är det mycket få som är giftiga. Det finns goda möjligheter att bredda användningen av fruktträd och bärbuskar.

På nästa sida följer en lista på vanliga växter som bör undvikas på förskolegården. Den är hämtad ur *Grönare liv* från Informationsförlaget.

Brakved, benved	Bären är giftiga och söta i smaken
Bruna bönor, rosenbönor	Råa bönor är giftiga.
Fläder	Alla typer av fläder är riskabla.
Färgginst	Har små giftiga ärtbaljor.
Glanshägg	Framför allt frön, bark och blad är giftiga. Fruktköttet är ofarligt.
Gullregn	Hela växten är giftig. Bör undvikas i barns miljöer.
Idegran	Hela växten är giftig utom det röda fruktköttet runt fröet.
Järnek	Har giftiga bär.
Liguster	Har små, något giftiga bär.
Lupin	Något giftig växt, framför allt fröna.
Murglöna	Kan ge hudirritationer vid upprepade kontakt. Bären är något giftiga; kan ge kräkningar och diarré.
Olvon	Giftiga bär.
Opiumvallmo	Ska undvikas. Risk för missbruk.
Ricin	Bör undvikas.
Snöbär	Giftiga bär.
Sävenbom	Har en växtsaft som kan vara irriterande.
Tibast	Giftig växt.
Tidlösa	Innehåller giftet colchicin. Bör undvikas.
Try, trädgårdsprakttry	Giftiga bär.
Änglatrumpet	Bör undvikas. Risk för missbruk.

Växter att undvika på förskolegården.

5

Aktiviteter och lekredskap

Barn med funktionsnedsättningar är individer med olika preferenser och ska inte beskrivas främst utifrån sitt funktionshinder. De har samma leklust som alla andra barn – det är förmågan som brister. Anpassningen av lekplatsen får inte eliminera utmaningarna. Barns delaktighet och lekmöten går att stimulera genom miljöns utformning. Men det behövs samråd, innovationer och användningsstudier för att åstadkomma nyskapande och utvecklande miljöer.

Planeringen präglas oftast av en traditionell syn på begreppet lekplats och de aktiviteter den inrättas för. Man utgår från redskapstillverkarnas utbud som är likriktat och dessutom magert med tanke på barn med funktionsnedsättningar. Och det är vuxna som planerar, kanske utifrån

egna lekminnen. Men vad är det då vår tids barn söker i uteleken? Får de utlopp för detta på lekplatserna? Ett steg mot ökad förståelse är att tala om aktiviteter istället för redskap.

Ett bredare synsätt

Vi behöver anlägga en bredare syn på lek och på begreppet lekplats för alla. Lekplatsen är ett fysiskt rum som bestäms av bland annat mått, material, färger och grönska (se tabellen). Men den är också ett socialt rum, och dess miljö bestäms av människor på platsen, deras närvaro och agerande. I tabellen finns dels aktiviteter i rummet (1 och 3), dels upplevelser som platsens fysiska (2) eller sociala (4) miljö erbjuder.

	Det fysiska rummet (mått, material, färg, grönska m m)	Det sociala rummet (människors närvaro och agerande)
Aktiviteter	1. gunga, åka rutschbana, gräva i sand	3. ta kontakt, samtala, göra tillsammans, tävla, kivas
Upplevelser	2. rumsgestalt, former, grönska, dofter, ljud, färger, ljus	4. uppleva andra människor nära och på avstånd; se sig själv genom andra

Lekplatsen är både ett fysiskt och ett socialt rum. Olika aktiviteter leder till upplevelser av skilda slag.

Tabellens **ruta 1** innehåller en rad konkreta aktiviteter. De dominerar planeringen eftersom redskapens ytbehov är kända och funktionerna är enkla att tillgodose med välkända anordningar. Men hur hjälper man barnen att "producera" lek snarare än att "konsumera"?

Ruta 2 beskriver upplevelsen av det fysiska rummets estetiska och arkitektoniska kvaliteter. Kanske finns det spår av tidigare verksamhet att lyfta fram? Både barn och vuxna mår bra av att slippa vistas i intetsägande och enförmiga rum. Vad är då tilltalande och vackert? För barn med olika funktionshinder kan sinnliga upplevelser av till exempel konstnärliga uttryck eller naturens färger och former betyda särskilt mycket.

Ruta 3 lyfter fram sociala kvaliteter. De skulle behöva sina egna benämningar och koder i planeringsvärlden. Men för lekplatsen som socialt rum finns det ingen handbok med mått och färdiga lösningar att ta till. Människor är olika och svarar olika på miljön, och den sociala spelplanen påverkas bara indirekt av planeringen. Men möten och samtal behöver ändå bestämda miljökvaliteter eller "rum" för att komma till stånd. En aktivitet enligt ruta 1 kan till exempel vara en förevändning för kontakt. Redskapets närmiljö och placering är därför viktig. När man vill synas och sätter sig i gungan kan det betyda: "Här är jag, kom och lek!" Andra sociala övningar, som olika rollekar, behöver fredade vrår.

Ruta 4 handlar om att se olikhet som en tillgång. Kan man genom utformning av lekmiljön underlätta de funktionsnedsatta barnens delaktighet i leken? Vari består utanförskapet? Går det att undvika, avvärja eller överbrygga genom planering?

Vad uppstår i mötet med lekplatsen?

Grundhandikappet kan hämma barnets utveckling och påverka personligheten. I detta fall kan utemiljön ha en förebyggande effekt enligt forskningen. Man poängterar utelekens terapeutiska betydelse. Barnen övar förmågan att lösa problem, att ta egna initiativ och får en funktionsutveckling på köpet. Leken har både psykosociala sidor och är viktig för den fysiska utvecklingen.

Till lekens psykosociala sidor hör att bli sedd och våga ta kontakt, att känna närhet och tillhörighet, att hitta en roll, att våga delta efter förmåga och få stärkt självförtroende, att vara annorlunda utan att skämmas, att lära av andra, få impulser, inspiration, erkänsla och stöd.

Leken kan förbättra svaga muskelgruppers styrka och samordning, rätta till felaktiga rörelsemönster, kompensera definitiva funktionsbortfall, förbättra konditionen, träna upp ledernas rörelseomfång, träna kognitions- och perceptionsförmågan, stimulera sinnesorganens samordning och förbättra orienteringsförmågan.

Exempel på "leknyttor"

Till "nyttorna" med leken hör förbättrad motorik, varseblivning, rumsuppfattning och balans. Här följer ett försök att knyta ihop aktiviteter och nytta, inspirerat av ett förslag från utemiljögruppen vid Eugeniahemmet i Stockholm (1974).

Motorik

- Att klättra, stå och gunga, hoppa rep och spela boll (badminton, volleyboll, bandy, med mera) ökar muskelstyrkan i armar, ben och bål och är bra för samordning av rörelser och balans.
- Att cykla, springa och gå i trappor ökar benstyrkan.
- Att kratta, skotta, gräva, bygga kojor och såga ökar armstyrkan.
- Att spela boule, kasta pil och basketboll är enkla och bra precisionsövningar.
- Att arbeta med lera, spela kula, spika, rensa land, att plocka bär, kottar och småsten tränar handmotoriken.

Varseblivningsträning

- Lukt – att smaka på, att identifiera dofter.
- Syn – att följa föremål med blicken, att uppfatta form och kombinera till helheter, att blunda och minnas, beskriva vad man sett eller känt med handen (visuell begreppsbildning).
- Hörsel – att blunda, höra vad som händer, leka med språk och ramsor, träna muntliga instruktioner i flera led.
- Känsel – att känna igen genom beröring: mjukt, hårt, lent, strävt; att rita ur minnet.

Rumsperception

- Att känna och upptäcka kroppens relation till omgivningen och kroppsdelarnas relation till varandra.
- Att träna muskelsinnet genom att klättra över, krypa under, gå bakom, kliva upp på och gå baklänges utmed.

Balansträning

- Balans- och jämviktssinnet utvecklas om man gungar och snurrar.
- Balansgång och rytmiska rörelser övar balansen.

Checklistor för åtgärder i miljön

Barn med funktionshinder behöver – precis som alla andra – skaffa sig ett "rörelsebibliotek" genom kroppsnära miljöupplevelser för att kunna bemästra sin omgivning i olika situationer. Det kan vara viktigt att få öva många gånger och i egen takt. De vanliga redskapen erbjuder tydliga och enkla motoriska aktiviteter som utförs snabbt. Därför kan en lekplats i naturmiljö med dess oregelbundenhet bli ett bra alternativ för de här barnen. Den kan för det mesta enkelt och till små kostnader inrättas för övning i lugn takt efter barnets eget val.

Nedan följer viktiga anpassningsåtgärder vid olika funktionsned-sättningar, presenterade som en checklista.

Rörelsehinder

- Markbeläggningar som fungerar för hjälpmedel på hjul.
- Rullbara ledstråk mellan lektytor och redskap. Tillräckligt stora ytor och breda gångar för att kunna vända med rullstol och ta sig fram.
- Ramper med kant som hindrar avrullning och har godtagbar lutning.
- Kanter och trappor ska inte hindra barnen att ta sig till samma platser som alla andra.
- Utrymme för rullstol vid viloplatser och rastplatser.
- Lektytor i bordshöjd, till exempel sandlåda, vattenlek eller affärslek. Att kunna rullas nära inunder och nå att leka med hjälp av armar och händer.
- Rätt höjd på bänkar och plattformar för att själv kunna hasa över till lekredskapet. Handtag behövs.
- Ledstänger vid trappor och sluttningar som börjar och slutar ett stycke före och efter.
- Vändytor för rullstol eller två öppningar i till exempel lekhus.
- Lekredskap som stimulerar flera sinnen och har enkla handgrepp.
- Underhåll lekplatsen väl. Om markbeläggningen i gångytor har blivit ojämn till exempel på grund av sättningar i marken måste detta justeras, och exempelvis uppstickande trädrötter bör tas bort.

Synskada och andra perceptionsvårigheter

- Inhägnad lekplats med tydlig planlösning är bra för orientering och säkerhet.
- Tydlig ingångsport eller grind.
- Insprängningsskydd runt gungplats och eldstad.

- Visuella kontrastfärger och taktil märkning på lekredskap och inhägnader.
- Lekredskap i färg som kontrasterar mot bakgrunden.
- Orienterande ledstråk, kanter eller staket att följa till och från lekplatsen.
- Ledstråk gärna med olika ytstruktur och kontrastfärger mellan lekytor och redskap.
- Markbeläggning som känns och syns; färg- och ytkontraster runt lekytor eller redskap för att veta att "nu är jag i närheten av".
- Se upp med kanter! Låga staket eller avskärmande kanter kan orsaka snubbelolyckor.
- Ledstänger som börjar och slutar ett stycke före och efter sluttning eller trappa – att hålla i före första steget.
- Visuellt tydliga handtag vid nivåförflyttning, till exempel vid klättring.
- Taktilt och visuellt markerade nivåskillnader i markplan, vid trappor eller kanter.
- Skyltar med stora färgade ytor, text eller bilder för information.
- Barn med grav synskada behöver punktskrift och taktila kartor eller bilder.
- Ljud som orienteringsstöd, exempelvis rinnande vatten eller bjällror. Men tänk på att plötsliga starka ljud kan vara obehagliga och skrämmande.
- Belysning som är tillräckligt stark, men inte bländande, bör helst finnas över hela lekplatsen och på vägen dit. Gärna extra belysning på vissa lekytor, till exempel sandlåda eller klätterställning.

Utvecklingsstörning

- Information via bildsymboler eller tydliga bilder istället för text behövs för förståelsen.
- Lekredskap i vuxenstorlek.
- Insprängningsskydd runt till exempel gungplatser.
- Inhägnad av lekplats behövs mot rymningsrisk.
- Lekredskap som är tydliga och enkla att använda och som stimulerar flera sinnen.

Autism

- Inhägnad lekplats med tydlig planlösning och en tydlig huvudentré underlättar förståelse och orientering. Färgsättningen kan bidra.

- Tydliga instruktioner om lekplatsens form och innehåll. Vägledning vid det enskilda redskapet.
- Avskilda mindre lektytor inom lekplatsen – gärna avskärmade mot ljud – ger möjlighet till lugna stunder i leken.

Hörselskada och dövhet

- Tydlig visuell information när det gäller färgsättning och kontraster. Spara inte på skyltar med text och bild som ersätter verbal information.
- Barn med hörapparat behöver lekredskap som inte avger plötsliga starka ljud, brus eller långvarigt buller.
- Bra och icke bländande belysning underlättar orienteringen.

För många – eller bara för vissa?

Vissa former av anpassningar gynnar flera funktionsnedsättningar. Exempelvis är det bra för de flesta med staket eller annan inhägnad runt hela lekplatsen, god belysning, tydlig färgsättning och lekredskap vars funktion utvecklar motoriken.

Men ibland uppstår det konflikter. Det som är en god anpassning för barn med synnedsättning kan begränsa barn med rörelsehinder, till exempel ledstråk och gångvägar markerade med upphöjda kanter längs sidorna. Å andra sidan fungerar dessa kanter också som avrullningsskydd för barn i rullstol.

Miljöer och lekar – en bildpresentation

Följande bildpresentation handlar om lekplatser som har utformats enligt annorlunda idéer. De vanliga redskapslekplatserna presenteras bäst av producenterna själva; lekredskapen finns på nätet där de är lätta att hitta.

Den traditionella svenska lekplatsen har sandlåda, gunga och klätterställning. Men tillägget "för alla" uppfordrar till eftertanke och variation. Lekplatsen behöver bland annat fler sensoriska inslag. När det gäller motoriska redskap behövs en spännvidd mellan det svåra och snabba och det lätta och långsamma.

För att stimulera till att tänka i aktiviteter före valet av redskap har presentationen delats in i olika grupper av aktiviteter: *balansera, klättra, rutscha, gunga, sandlek, vattenlek, ljud, färg – form, promenera – ta sig fram, mötas – vila* samt *information*.

Balansera

Balanslek behöver inte försiggå högt upp för att locka och låg höjd vidgar användningen till barn med funktionshinder. Leken kan bli en form av kommunikation eller tävling där de lite tafatta kan vara med. Anordningarna kan bidra till gestaltning och utsmyckning av platsen med färg och former.

Klotsar eller stänger i marknivå kan ge värdefull övning i leken och är enkelt att få till. Blött trä kan dock behöva halkskyddas.

Att behålla delar av det förflutna hos en plats kan ge övertoner och skapa samtal. En före detta station för ett nedlagt förortståg i Paris blev lekplats. Här finns nu ett "järnvägsspår", vackert format och utfört i trä. Där kan man agera lokomotiv själv – en bra balansövning. Det behövs styrfart för att inte glida av i de doserade kurvorna. Men den som inte kan har utbyte av att krypa runt.

sydligare klimat kan man välja mellan fler material. Här är det kraftig plastduk i vågform med skumplastfyllning – inga kanter och räcken att hålla i, men man trillar mjukt.

Principen är liknande för redskapet med träreglar som hänger i kedjor.

▲ Det finns få enkla och smarta gungredskap för rullstol – här är ett. Men hjälp behövs för att komma över den oundvikliga rörliga kanten. Plattformen är fjäderupphängd och rör sig lätt, handledarna är fast anslutna till marken.

◀ Det finns också många pre-fabricerade balansredskap att välja på.

Klättra

Klättermiljöer utomhus för barn med olika besvär bör kunna utvecklas mycket mer, i samarbete mellan barnsakkunniga och formgivare.

Denna klätterskulptur ter sig inte anpassad. Men den logiska strukturen med alternativa rörelsevägar hjälper barn med exempelvis synskada att utforska och lära om rummets dimensioner. Eftersom både händer och fötter används ger den också möjligheter att röra sig bättre än på marken. Ett gipsat ben är då ett mindre hinder.

Arrangerade bildäck är tacksamma för lek – billigt, vädertåligt och mjukt. Det kunde gärna användas mer på lekplatser, som klätterdjunglar i olika varianter.

Både små och större barn med funktionsnedsättningar behöver utmaningar i leken. Det här tornet är högt men nätinklätt innanför rasterverket av trä. Stelbenta eller höjdrädda vuxna kan få stanna på marken.

► Här gäller det att ta sig över, men en plan förbiväg finns intill. De olikfärgade stolpknopparna är en del i ett informationssystem för denna långsträckt park.

Här måste alla klättermått, det blir jämspelt. En brant sluttning är underlag för denna träkonstruktion. Nerför leder flera rutschrännor med måttlig fart.

Rutscha

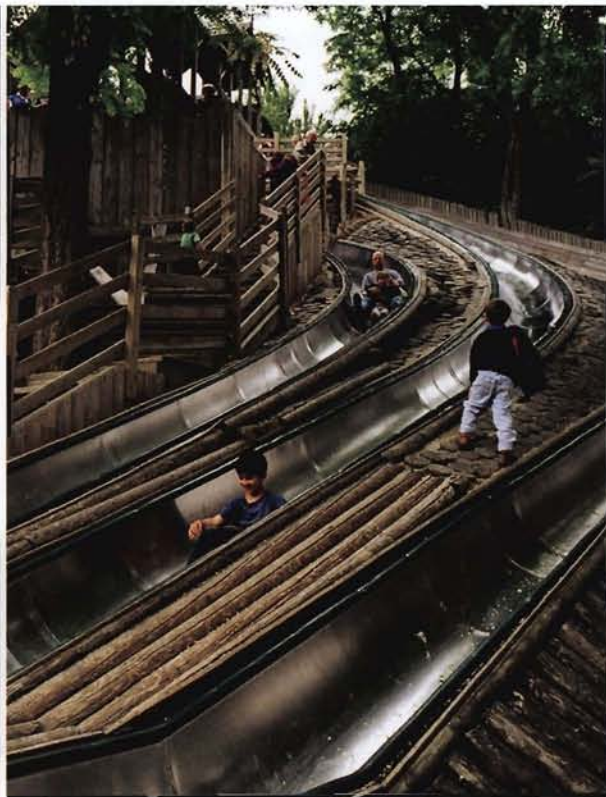
Rutschbanor som katalogprodukt finns i många varianter som också kan användas av barn med funktionsnedsättning, bara det går att ta sig upp i dem.

En rutschbana med stadiga tvärsålar att hålla sig i vid instigning. På en bred bana kan en medåkare ge stöd, på en smalare håller man i sig på bägge sidor. Halvcirkulära ramper eller en trappa leder upp till rutschbanans översta del. Man skulle också kunna komplettera med ett stöd längst ner som hjälper att resa sig och komma åt sidan lättare.

En del barn lämnar gärna rullstolen för att krypande ta sig fram på lekplatsen. Träkubb i sand underlättar detta och kan arrangeras så att sanden hjälpligt hålls på plats. Målet här är en hög rutschbana.

Ett system av rutschbanor som passar de flesta och roar alla åldrar. Metallbanor ska inte vara södervända med tanke på solhettan.

Den mycket låga rutschbanan roar inte alls bara de små har det visat sig. Den här är en del i en lekby på ett trädäck i sitt höjd. Vuxna kan naturligt finnas intill och hjälpa. På däck finns bland annat olika rum med dubbla ingångar, en kryptunnel och en kiosk. Men med tanke på barn med mindre rörlighet borde lekhusen vara rymligare.

Gunga

Vår relation till tyngdkraften bestäms av balans- och jämviktskänslan. Den byggs upp genom träning av sinnen och muskelinformation. Redskap som ger rörelse upp och ner, fram och tillbaka och runt med olika rytm och hastighet har därför sin givna roll på utelekplatsen. Det är viktigt för alla barn.

Gungor kan användas året runt och av barn i alla åldrar och står alltid högt på önskelistan. I säkerhetsstandarden krävs inte längre inspringningsskydd till en gungplats, en diskutabel förändring både med tanke på små barn och barn med funktionsnedsättning.

Gungor för barn med funktionshinder bör vara lätta att komma ur och i, annars väljs de bort av vuxna som hjälper till. De här barnen behöver mer stöd av sitsen än andra. En löstagbar gungsele kan vara ett sätt; det passar den traditionella däckgungan. Gungor för lite större barn bör kunna regleras i höjd så att inte fötterna skrapar i marken, vilket är vanligt eftersom barn med utvecklingsstörning ofta är större än de barn som gungan egentligen är avsedd för. Gungor för barn med gravare funktionsnedsättning bör ge bål- och huvudstöd och vara omslutande.

Gungbåten består av ett lågt däck på fyra fjädrar för balansträning. På aktertoften sitter man stadigt med huvud- och ryggstöd. Barnet kan ligga utsträckt på däck och hålla i sig, eller sitta i fören med raka ben. Sjögång blir det även med liten kraft, till exempel någon som står bredbent i mitten och vickar. Båten fungerar för samlek. Man kan maka in barnet via springan till däck. Det är enkelt att komma ombord, inga tunga lyft. Den låga höjden gör att det inte behövs fallunderlag, och att man kan komma intill med rullstol.

► En underhållsfri hammock för parkmiljö med stativ i rostfritt stål som gjuts fast i mark.

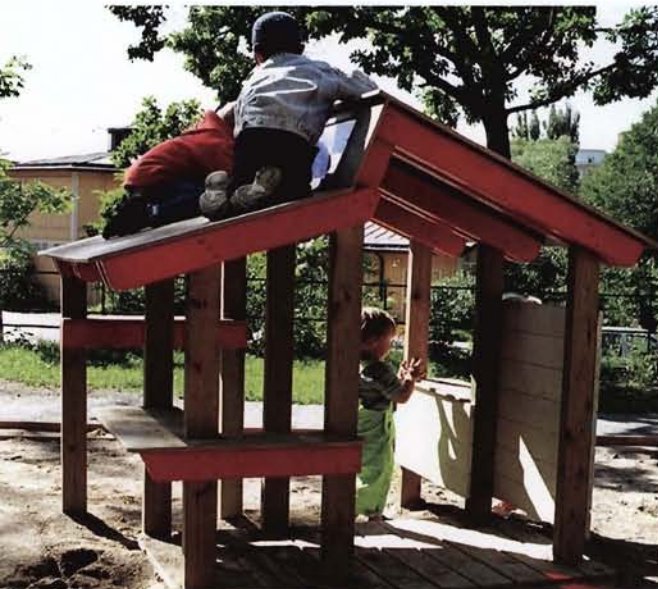

◄ Kraftiga hängmattor, vävda av bildäck och med flis under – enkelt, billigt och framför allt hållbart!

Sandlek

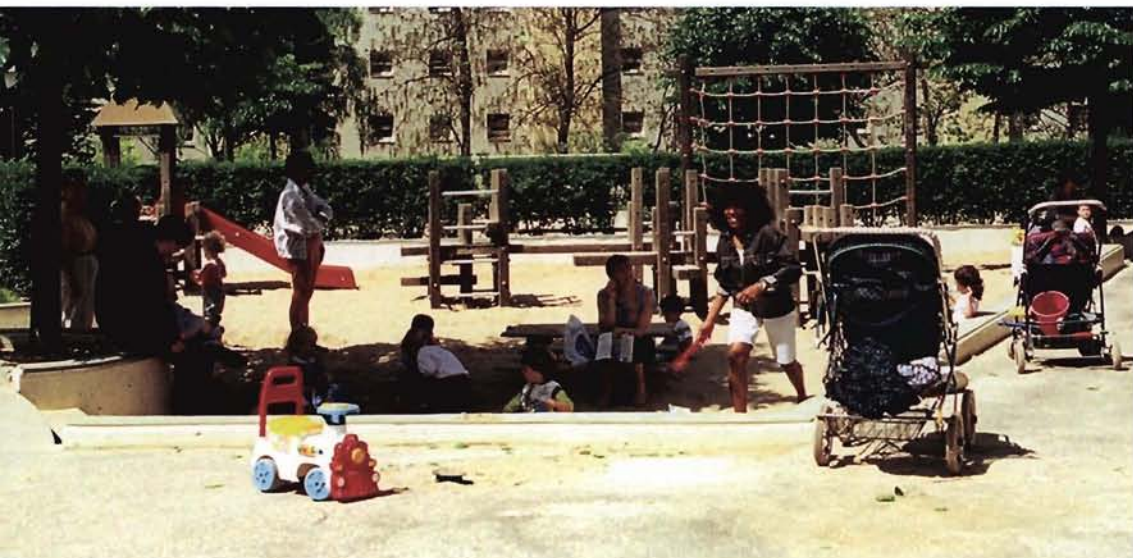
I vårt land brukar sandleken placeras i soligt läge. Men det har vissa nackdelar. Många barn är känsliga för direkt solstrålning och starkt ljus; det gäller alla ljushyade. Dessutom blir många barn med funktionsnedsättningar särskilt lätt bländade och kan få nedsatt syn upp till ett par timmar om de utsatts för starkt solljus. Värmen är en särskild nackdel för dem som har svårt att förflytta sig.

En sluttning används här till sandlekplats för rullstolsburna som lätt kommer åt sanden. Nackdelen är att mycket sand hamnar utanför.

▲ I detta sandlådehus kan man sitta på en trätrall och luta sig mot väggen under tak. En ramp leder till huset. Det finns också "bakbord" på olika höjder. Högst upp finns färgat petglas att kika genom.

▼ På denna sandlekplats söderut ger ett träd skugga, och det försänkta läget bidrar också till svalkan.

Vattenlek

Vatten kan som inget annat förena alla åldrar och olika barn i lek.

Vattensprutet blir en ljudfyr för barn med synskada, och här kommer man alldeles intill med rullstol.

Om markytan är skålformad kan man komma ut i vattnet med olika gåhjälpmedel.

I hettan är vattenångan svalkande utan att man blir särskilt blöt.

Vattnet rinner i ett system med grunda rännen mellan flera likadana minifontäner. Om man håller fingret på hålet en stund sprutar det högt.

Vatten är tacksamt att leka med. I dessa installationer används det med olika kasserade föremål som vattnet sätter i rörelse.

Ljud

Att det finns möjlighet att skapa egna ljudbilder på lekplatsen är mer undantag än regel. Men det kan hjälpa barn att kommunicera.

Detta är en spektakulär handledare med montage av olika slagverksinstallationer arrangerade. Att förse handledare med lekfunktioner "i förbifarten" är en bra idé att ta upp!

Innanmätet från ett gammalt piano hänger som en harpa med strängar att knäppa på.

Det finns mycket skrot som kan ge spännande ljud ifrån sig.

Kraftiga rör i cortenstål stadigt upphängda i kedjor har en dov klang. Det är både en syn- och hörupplevelse och tämligen oförstörbart.

Färg och form

Att barn kan finna både stimulans och tröst i att uppleva och beröra sensuella former är omvittnat. De behöver inte alls föreställa något särskilt.

▲ ▼ Att bestiga, rida och känna av föremåls form med kroppen lockar alltid. Det behöver varken föreställa något särskilt eller vara gungbart. Nedan en snäll drake. Ovan "Två sälar som kramas", enligt flickorna.

En spännande plastform – ett spöke? – att krypa in i eller bestiga. Det starkt röda lyser upp inifrån.

► Stenars uttrycks kraft kan förstärkas med enkel bearbetning. Otydligheten håller öppet för olika tolkningar.

Den stora träbjörnen har en sensuell framtoning som lockar till beröring.

Solkatterna flyttar sig med solen.

Natur

Studier visar att vuxnas lekminnen från barndomen ofta är förknippade med naturen och den känsla av frihet den gav dem.

◀ En slät-slipad klippställning med mjuka former lockar till utforskande efter förmåga – springande eller krypande.

► Ett träslott i kanten av en dramatisk skogssluttning. Barn behöver utmanande och hisnande upplevelser. Det gäller förstås även rullstolsburna som klagat över att de ser allt underifrån. Däruppe hisnar man, men är ändå säker bakom metallnätet. En ramp leder upp och en rutschbana ner.

Naturen hjälps upp med ett klätternät.

En båt i form av en urholkad stock som också ger associationer till forntid.

Att komma upp i ett träd och se allt ovanifrån kan vara en dröm för barn i rullstol.

Promenera – ta sig fram

Det finns många slags hjälpmedel – inte bara rullstolar – som är anpassade till barns individuella problem och till terrängen där de ska användas (se vidare kapitlet om mått). För barn med funktionshinder kan utformning av fritidshjälpmedel vara lika viktigt som anpassning av miljön.

Här finns det upphöjda planteringslådor och möjlighet till närkontakt med upplyft mark. Om en sida sluttar inåt kommer rullstolen lättare intill.

Gåhjälpmedel för promenader i parken.

Videtunnel – vackert och enkelt att anordna.

Över stock och sten... Många olika material ger trädgårdskänsla och möjlighet att välja väg.

Promenera – ta sig fram

◀ ▶ Tornen ger oväntade upplevelser inifrån. En del kan man klättra upp i.

▲ Små sluttningar, anpassade med olika medel, kan ge bra övning.

Den anpassade rundslungan i en vidsträckt park består av ett upphöjt trädäck inhägnat med rep. Man leds genom sex torn som blir riktmärken, alla olika.

Mötas – vila

För barn med funktionsnedsättning kan det vara särskilt viktigt att få stanna upp och vila kroppen eller sinnet på en behaglig plats.

► Grillar kan gärna förses med stöd för grillspett. Insprings-skydd kan också vara ett bra komplement.

◄ Löst material får fart på konstruktiva lekar och samarbete; alla kan vara med efter förmåga. Här har barnen byggt sin egen mötesplats. På vintern kan snön tjäna samma syfte om den lämnas kvar på en bra plats på skolgården.

▼ Till den centrala mötesplatsen i en vidsträckt park, ett litet tempel, kan man ta sig upp på olika sätt.

◀ Det är viktigt med regn-skydd för barn som rör sig långsamt.

Information

Information

Information på platsen – verbal, med ljud eller tecken – gör både vistelsen och barnen säkrare.

◀ Parken avgränsas mot gatan med ett långt staket som har varierats i färg och form och ger möjlighet att memorera var man befinner sig. Centralt på mittaxeln i den plana parken finns ett tempel på en kulle (se sid 56 längst ner), ett viktigt land-märke och en orienteringspunkt.

▼ En låg och snedställd infor-mationstavla med blindskrift vid en lekpark.

▼ Ett parkstråk intill ett boende för ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning. Det inrymmer också ett dagcenter med många besökare. "Sansestien" eller upplev-stegen är speciellt utformad för dem med funktions-hinder, men välkomnar också andra. För besökande barn är den lockande och användbar.

Exempel på lekparker

Här presenteras några speciella lekplatser som bygger på tankar om upplevelser utöver det vanliga för alla barn – med och utan funktionsnedsättningar.

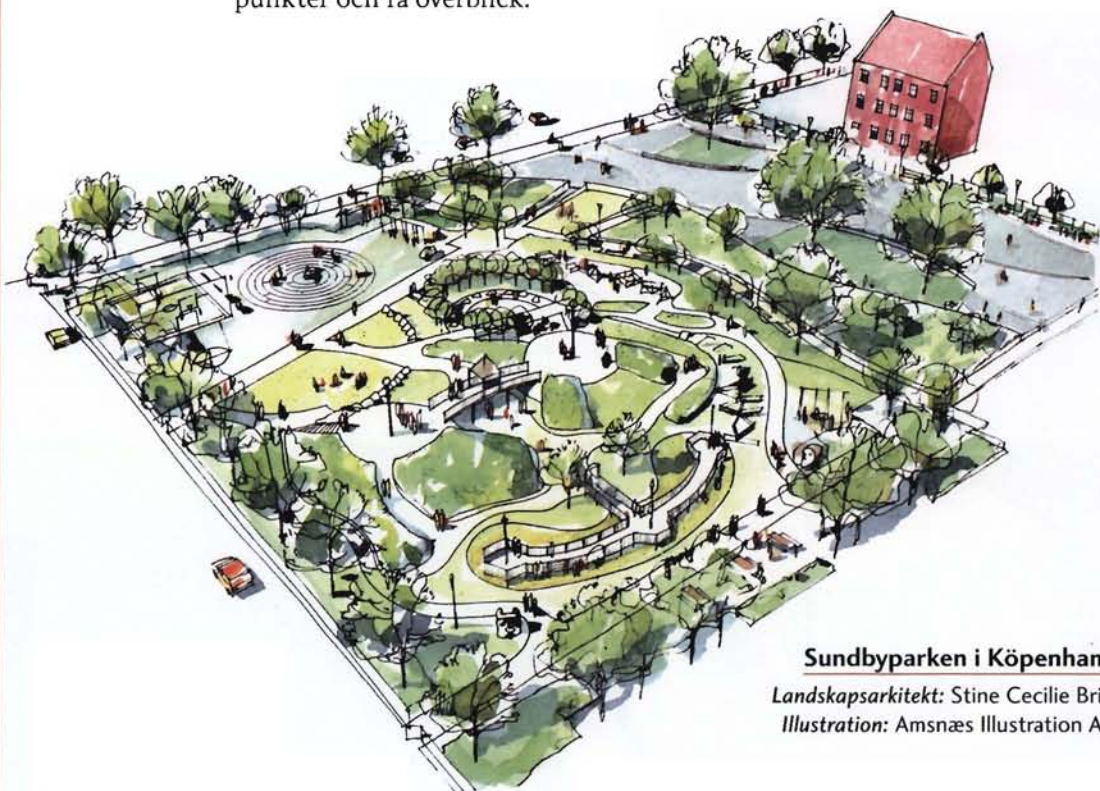
Sundbyparken

Sundbyparken i Köpenhamn

Vid Sundbyösterplats i stadsdelen Amager norr om Kastrup finns Köpenhamns kommuns pilotprojekt för tillgängliga lekplatser från handikappåret 2003. Lekplatsen finns beskriven i en skrift på nätet (www.vejpark.kk.dk). Dess tema är den välkända danska sagan Östan om solen och västan om månen. En prins förvandlas till en isbjörn och en fattig flicka företar en farofylld resa för att rädda honom. Hon möter märkliga sagofigurer längs vägen.

Den 4 000 kvm stora lekplatsen har blivit en mycket omtyckt och välbesökt mötesplats. Planeringsmålen för denna "lekplats för alla" är:

- Stigarna ska erbjuda varierande bekvämlighet och valmöjligheter.
- Lekredskapen ska vara utförda med olika svårighetsgrader.
- Det ska vara möjligt särskilt för rullstolsburna att nå utsiktspunkter och få överblick.

Sundbyparken i Köpenhamn

Landskapsarkitekt: Stine Cecilie Brink
Illustration: Amsnæs Illustration Aps

Sundbyparken

◀ Här kan man krypa uppför, kanske också rulla nerför på det mjuka underlaget. Gummibeläggningen är uppbyggd av ett lager finfördelade bildäck i limblandning underst och ovanpå detta ett tunnare slitlager av genomfärgat granulerat syntetgummi som enligt uppgift kan gjudas på i stort sett alla slags underlag, även sluttningar upp till 30 graders lutning. Signalfärgerna underlättar orienteringen och skärper uppmärksamheten på lutningarna.

▼ Landskapet är alltid en viktig medskapare i leken. Att behålla och utnyttja miljöer som naturligt uppfordrar till rörelse och lek är bra för barn med funktionshinder. Den kuperade terrängen gjorde det möjligt att anlägga slingrande stigar, bryggor och broar med spännande samband, och att hitta utsiktspunkter. Det finns rum av olika storlek och karaktär för mer okonventionella lekaktiviteter.

◀ Luksinnet bygger minnesbilder och ger associationer. Vegetationen har valts med tanke på doft, färg, form, struktur, årstidsvariationer och robusthet.

▼ ▶ Underlag och avgränsningar av stigar har utförts med omsorg om rullstolsburna. Där det lutar mer är kantstenen högre för att hindra avåkning. De rullbara stigarna med asfalt eller gummibeläggning har vändytor längs vägen och utvidgningar för rullstolsmöten.

◀ Nyttänkande präglar lekredskapen. Man finner en "bevegelsesrute" (rörelsestig) kantad av låga balansredskap för lekar som till exempel "inte nudda marken".

Låga taktila träkonstruktioner inbjuder till klättring.

En labyrinth går att ta sig igenom med rullstol.

Amfiteatern är en fin lekutsiktsplats och man kan kravla uppför. Men den nås också med rullstol bakifrån.

Detta trädeck för rullstolsburna har en vändplats längst ut och nås via rullstolsramp. Man kan också krypa upp på en spång med annorlunda form...

...eller äntra via ett nät.

De fantasifulla och taktila sagofigurerna som dyker upp här och där duger att klättra på eller gömma sig bakom. De är också bra lekutsiktsplatser.

Båtsmanstorpet i Stockholm

Båtsmanstorpet är en lekplats från 1950-talet i Riksby i västra Stockholm. Den har fått en omfattande upprustning och renovering med speciell tanke på synskadade barn. Den är fint inpassad i bostadskvarteren, och nyinvigdes i juni 2004. Lekplatsen har sju tydliga delar eller aktivitetsrum som avgränsas av murar, staket eller ramar i betong.

Båtsmanstorpet i Stockholm

Program, idé och illustration: Carl Bro landskapsarkitekter, Anders Kling Alf Orvesten

Förklaring till siffrorna i illustrationen:

- 1 gungor med ljud
- 2 lekbåt och rutschkana
- 3 baksand och lekskulpturer
- 4 bollplan
- 5 upplysta lekskulpturer
- 6 volträcke, vippgunga, cykelkarusell, studsmatta
- 7 plaskdamm

Vid ingången till Båtsmanstorpet möter man en taktill informationskarta med god färgkontrast, stor stil och punktskrift. Den kunde också ha försetts med en lista över redskap på platsen.

◀ Ledstråken är genomgående tydliga, med både taktila och visuella effekter. Betongplattor i relief och varierande struktur underlättar orienteringen. Färgkontrasten kunde kanske ha varit ännu tydligare.

Kanthöjden diskuterades i programarbetet. Det gäller ju att å ena sidan markera för synskadade med käpp, å andra sidan inte hindra sikten vid småbarnspassning. Kanten kan innebära viss snubbelrisk för synskadade.

▲ Centralt finns en äldre fritt formad plaskdamm med förhöjd kant med tydlig färgkontrast mot asfalten.

◀ En "springlina" till toppen på en kulle ger synskadade frihet i rörelsen. Men avslutningen neråt kunde ha markerats tydligare. En utveckling av springlineidén kan vara en enkelriktad rundslinga med fler löpbeslag som skulle sysselsätta mer än en samtidigt.

Båtsmanstorpet

Däckgungorna med inbyggd ljudsignal i form av bjällror både informerar och förnöjer.

Att konstruera gungredskap för samlek är en angelägen uppgift. Här finns en stågunga för två. Den är lättanvänd bara benen bär. Underlaget är här gummiastfalt.

Det finns en studsmatta i gummiastfalten. Men höjdskillnaden mellan mark och studsmatta kan vara förrädisk för synskadade.

I marken finns det ett rörsystem som leder ljud. Man talar i en trutt och blir avlyssnad på annan plats i parken.

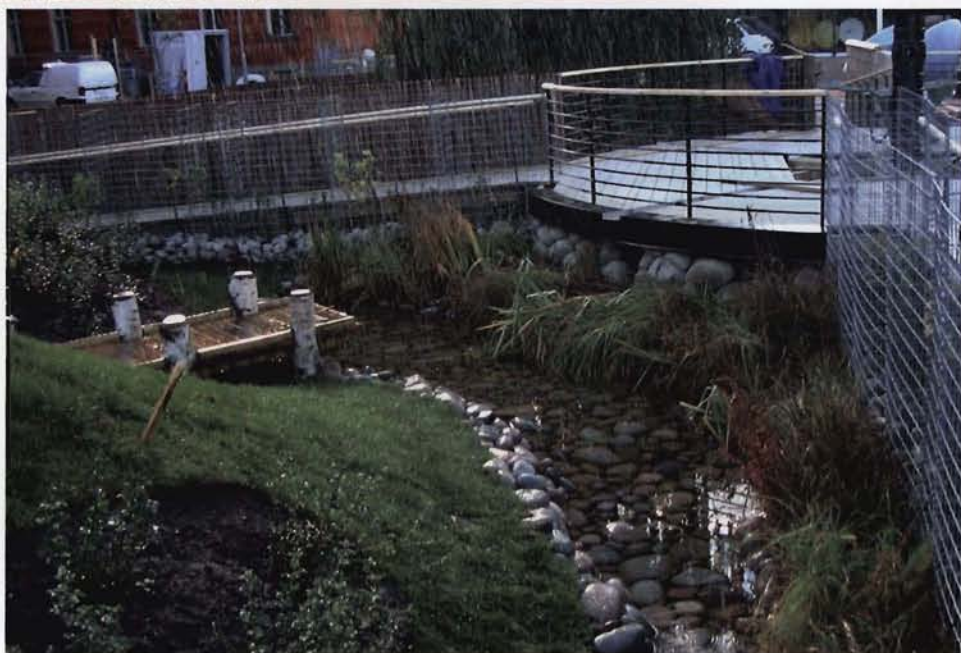
Lekpark vid Tomtebodas Resurscenter

Den här lekparken från år 2001 utgjorde en pedagogisk resurs för de synskadade barn som tillbringade studieveckor på den nu flyttade skolan. Konceptet skiljer sig från den sakliga och funktionella utformning som används i Båtsmanstorpet med i stort samma målgrupp. Den här lekparken är uppbyggd som en liten värld med fyra olika slags landskap eller "världsdelar": Ängen, Skogen, Staden och Stranden. Arkitekterna använder sig av metaforer. En medveten utgångspunkt är också *sinneskartor* för att undvika synens dominans. Stor omsorg ägnas vägars och stigars dragning så att de logiskt och tydligt anknyter till de olika lekställena.

Tomtebodas resurscenter

Program, idé och foto:
Natur Orienterad
Design, NOD

Central i parken är en upphöjd väg, en trätrall i form av ett kors. I skärningspunkten står en ljudfyr.

Vatten och vattendrag är ett sammanbindande element.

Föremålen associerar till de olika miljöerna, som här en riktig roddbåt intjärad och med musselskal.

▲ "Staden" ger plats för enkel trafikträning.

◀ Litet hus i "skogen".
Miniatyrer låter barnen lära
känna nya saker.

Ledstång med inbyggd information.

Utvärdering av åtta lekplatser i Stockholm

Stockholms stads tillgänglighetsprojekt ska sörja för att den fysiska miljön på gator, torg, i parker med mera blir användbar för alla med målet "världens mest tillgängliga huvudstad år 2010". Båtsmanstorpet ingick i en utvärdering av åtta av stadens lekplatser. Syftet var att öka kunskapen om hur lekplatser ska utformas. Intervjuer genomfördes på och om ett urval lekplatser byggda eller ombyggda med tillgänglighetsambitioner. Man intervjuade och studerade på plats barn och vuxna med synskada och rörelsehinder samt föräldrar till autistiska barn. Projektledning, arkitekter och parkpersonal intervjuades också. I januari 2005 utkom en rapport från Gatu- och fastighetskontoret: *Utvärdering av lekplatser i Stockholm* (se litteraturlistan).

Huvudintrycket är att synpunkterna är mångfasetterade. De intervjuade tycker olika även om samma saker; ibland råder det motsatsförhållanden. Slutsatsen av utredningen är att utbudet bör vara varierat: olika slags gungor, sandlådor, markmaterial och så vidare. Det som fungerar för ett barn hjälper inte ett annat. För vuxna är problematiken densamma. Det har naturligt nog varit lättare att hitta fel än att påpeka det som är bra och som man ser som självklart. Vanliga besökare har tillfrågats, men säger sig inte ha märkt något särskilt med lekplatsen.

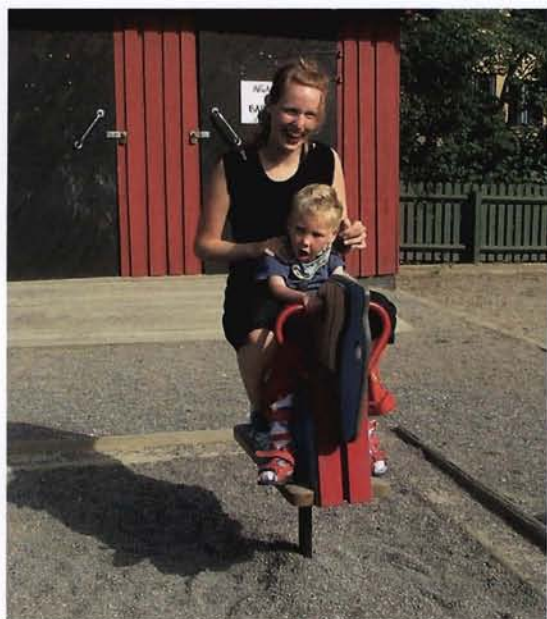
En lång process

Man kan fundera över om man ska anpassa mycket på några få platser eller lite på alla. De flesta tycker att även de små lekparkerna ska vara genomtänkta ur tillgänglighetssynpunkt, och att det kan räcka med enkla åtgärder utifrån platsens förutsättningar. Studien visade att anpassningsprojekten har tagit lång tid att få till stånd, men att tiden har behövts. Det har funnits projektgrupper och referenspersoner. Initiativet har kommit från tjänstemännen.

Det finns idag en ettårig utbildning för så kallade tillgänglighetskonsulter. Flera frågar sig om dessa vet tillräckligt mycket om barns lek. Men de anses göra nytta i programskedet och de behövs också för en genomgång av anläggningen före slutbesiktningen. Det är viktigt att alla aktörer i projektet är införstådda med att lekplatsen ska kunna användas av både barn och vuxna.

Önskemål om utformning

Orienterbarheten är viktig för många grupper. Utgångarna ska vara få med tanke på både säkerhet och orienterbarhet. Det kan gärna finnas en grind som är tydligt markerad i avvikande färg och som går att stänga med till exempel karbinhake. Grinden bör även vara försedd med en skylt som uppmanar att hålla stängt. Intill trafikerade vägar är det viktigt och

Det är bra att kunna vara två på gungdjuret.

Kontakt med djur på lekplatsen är en stor tillgång.

självklart med staket och stängsel, men sådana saknas på många ställen. Det är bra med ett relativt högt staket, cirka 1 meter, som inte är klätterbart.

Att kunna få skugga är ett ständigt återkommande önskemål, till exempel för sittplatser och gungor. Där man bara kan gunga åt ett håll bör gungan vändas från solen.

Ett grundläggande krav är handikapparkering och tillgänglig toalett som städas ofta. Öppettiderna betyder mycket; lekplatsen besöks gärna på kvällar och helger. Skötsel av lekplatsen är A och O. En upphöjd sandlåda fungerar inte om det ligger en sandhög utanför. Ledstråken måste också hållas sandfria. På vintern är det viktigt med snöröjning även inne på lekplatsen.

Olika markmaterial underlättar orienteringen vid synskada. Asfalt, gräs, grus, sand och gummiplattor känner man snabbt igen. Med olika färg och ljusa breda kanter blir det ännu tydligare. Lutningar i flera riktningar bör undvikas. Det är viktigt med plan yta framför grindar eftersom dessa ofta behöver öppnas med båda händerna.

Fallskyddsplattor uppskattas av brukarna men ses med skepsis av de ansvariga som är osäkra på hur plattorna kommer att åldras. Materialet har dock utvecklats. Idag gjuter man ofta gummimassan; den är svårare att åverka då. Stenmjöl ska vara väl packat som underlag för rullstolar men kan medföra dammproblem. Lekplatser med mindre inslag av sand och grus är bättre ur tillgänglighetssynpunkt.

Tryggheten är viktig

Trygghet är en mycket viktig faktor. Personal i parkerna efterfrågas – ”det blir ofta lugnare och trevligare då”. Barnen ska inte kunna rymma, och man ska inte riskera att få en boll i huvudet. Olika ljudkulisser påverkar hörselskadade.

Belysningen är allmänt för dålig i de undersökta lekparkerna. För att kunna förbättra ljusmiljön bör man se till helheten. Att belysa lekredskapen mitt i en park är bra, men det kan bli problem att orientera sig och få trygghet på gångvägarna utanför om dessa har standardbelysning. Frågor om höjd och placering av armaturer och stolpar kan vara motstridiga. Vid låg placering vandaliseras belysningen lättare, men med högt placerad belysning kan man inte se ljus under trädkronor och tak till lekredskap. När det gäller kontraster och färger efterfrågar några besökare lugn och harmoni; andra vill ha starka färger och stimulans.

Utrustningen utvecklas

Både lekutrustning och material utvecklas. Produktutveckling behövs, till exempel en gungsits där man kan spänna fast barnet och som kan hänga kvar ute. Lekredskap där man kan sitta kvar i rullstolen medan man leker är efterfrågade. Klätterställningar för rullstol är ett svårt kapitel. Exempel finns på en hiss som snabbt gick sönder, och ramper som bara leder till en lägre nivå där det ändå inte finns något att göra.

Lekredskap med ljud som ger lekvärde och även ledning för synskadade borde vara vanligare. En mamma föreslog ledfyrar som tickar och markerar till exempel entrén. Kanske kan man låta någon del av en park vara experimentell? Varje lekplats som anpassas för med sig nya erfarenheter. Det behövs utbildningsseminarier för projektledare, arkitekter, tillgänglighetskonsulter, med flera. Man måste våga prova nya lösningar för att utveckla nya lekvärden!

6 Att få plats och ta sig fram – om mått och mark

Alla delar av lekplatsen bör anpassas till barn i rullstol för att barnen fullt ut ska kunna delta i olika lekar. Det gäller gångytor som behöver vissa minimimått och speciell markbeläggning. Och det gäller mått för trappor, ramper, sittplatser, grillplats, plaskdamm, sandlåda, koja, lekstuga och andra byggnader vid lekplatsen.

Vid planeringen av lekplatsen är det nödvändigt att känna till måtten på olika typer av rullstolar och andra förflyttningshjälpmedel, och veta lite om hur de fungerar.

Rullstolar – mått och manöverytor

Vilken typ av rullstol man använder beror bland annat på vilken funktionsnedsättning man har. En lekplats ska fungera både för användare av eldriven utomhusrullstol och för den som använder eller skjutsar en manuell rullstol, barn eller vuxen.

En eldriven rullstol för utomhusbruk är ofta större och kräver mer yta för manövrering än en manuell eller eldriven rullstol för inomhusbruk. Barnrullstolar är ofta – men inte alltid – mindre än rullstolar för vuxna. Eldrivna rullstolar för barn är ofta byggda på samma chassi som vuxenrullstolar och upptar då samma utrymme.

Eldrivna utomhusrullstolar

Den europeiska standarden för eldrivna rullstolar (EN 12184) rekommenderar maximimåtten 0,8 x 1,4 meter vid normal vinkel på benstöd och ryggstöd. Men även större rullstolar förekommer på grund av individuella anpassningar eller som normalutförande. Några av de mest utrymmeskrävande rullstolarna är särskilt avsedda för barn och används ofta vid lek. Bland marknadens eldrivna rullstolar för barn och utomhusbruk finns det stolar som är upp till 0,73 meter breda och 1,46 meter långa.

För att kunna vända med utomhusrullstolar behövs minst 2,0 x 2,0 meter. Men för vissa rullstolar krävs många och komplicerade manövrer för att vända på detta utrymme. Det måste vara lätt att vända med rullstol i leken. Man bör därför utgå från ytan 2,5 x 2,5 meter, eller en cirkel med diametern 2,5 meter.

Manuella rullstolar

Storleken på manuella rullstolar för barn beror på barnets storlek och funktionsnedsättning. Sitthöjden kan variera från 30 cm till närmare 50 cm. Hur högt man kan nå och vilket fritt utrymme som behövs under bord varierar därför också. Enstaka rullstolar kan vända på ett utrymme

Exempel på elrullstol för barn. För att vända behövs minst 2,0 x 2,0 meter.

Exempel på manuell rullstol för barn. För att vända behövs minst 1,5 x 1,5 meter.

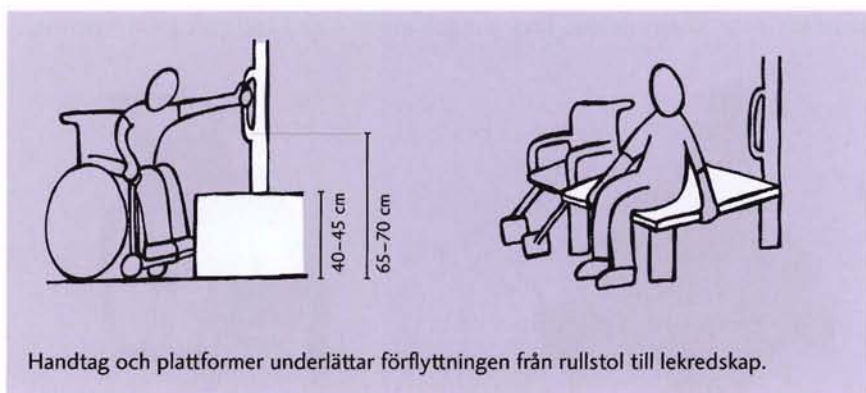
Det här är den omfattande hjälpmiddelsparken i entrén till en skola för barn med flerhandikapp.

som är mindre än 1 x 1 meter. Andra behöver mer utrymme. För flertalet manuella rullstolar behövs 1,5 x 1,5 meter eller en cirkel med diametern 1,5 meter för att vända.

Att nå från rullstolen

Personer i rullstol har begränsad räckvidd jämfört med stående personer; det gäller i synnerhet barn. Många barn har dessutom en skada som medför dålig balans och har svårt att luta sig framåt. Ofta har de också nedsatt rörlighet och kraft i armarna och klarar därför inte att sträcka armen för att nå. Räckvidden kan vara mycket begränsad.

För att barn i rullstol ska nå reglage som vattenkranar eller grindhandtag bör dessa placeras minst 0,70 meter helst 1,0 meter från ett innerhörn eller annat hinder. Lämplig höjd beror på hur högt över marken man sitter. En lämplig kompromiss är en höjd på 0,65 meter över mark. Framför reglaget behövs utrymme för att manövrera och vända med rullstol.

Handtag och plattformar underlättar förflyttningen från rullstol till lekredskap.

Att flytta över från rullstol

Man kan vilja flytta över från rullstolen till lekredskapet, för att sedan ta sig vidare i redskapet. Då behövs någon form av "plattform" att flytta över till. Men sitthöjden varierar mellan olika barnrullstolar; måtten i bilden kan vara en kompromiss. Man måste kunna komma med rullstol tätt intill, och handtag kan behövas.

Gångytor

Boverkets riktvärden för rullstolsburnas framkomlighet utan hjälp på allmänna platser anger för gångvägar en bredd på 2 meter, eller 1,8 meter om det finns bredare ställen för vändning längs vägen. Men inom en lekplats kan man beroende på omständigheterna gå ner till 0,9 meter om det finns mötes- och vändutrymmen. Smalare vägar och stigar med sämre framkomlighet kan också i sig vara ett lekmoment och en utmaning. Det kan till exempel vara kul med regnvatten som samlas i pölar. Öppningar i staket och häckar bör vara 0,9 meter.

Gångytorna bör vara så horisontella som möjligt med en lutning i färdriktningen på högst 1:50 och i sidled högst 1:100. Om topografin inte medger annat kan man ha lite brantare lutning, men då tillsammans med vilplan. Oundvikliga lutningar i gångriktningen bör vara högst 1:20 mellan 2 meter långa vilplan, och höjdskillnaden mellan vilplanen högst 0,5 meter (se vidare nedan under ramp).

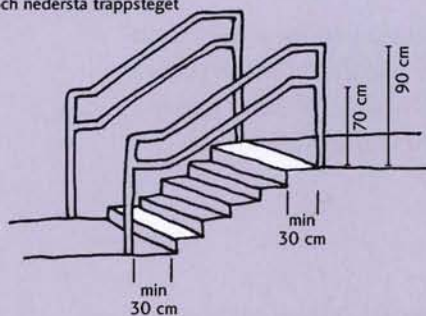
Markbeläggningar

Gångytan bör vara jämn, fast och halkfri, till exempel asfalt, betongmarkplattor och släta stenhällar. Stenmjöl som vattnats för att bli hårt kan duga i vissa miljöer, till exempel naturmiljöer. Asfalt uppblandad med grus kan också ge ett acceptabelt underlag.

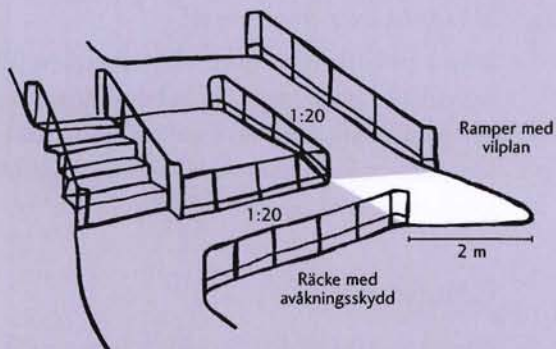
Att ta sig fram i löst grus eller sand med manuell rullstol är tungt. En eldriven rullstol är tung och sjunker ner. Trätrallar eller gummiplattor kan göra det möjligt att ta sig fram till ett lekredskap som står ute på en större yta täckt av sand. Vid lekredskap där det krävs fallskydd och att man ska kunna komma nära med rullstol behövs det en beläggning som är fast och samtidigt mjuk.

Gångvägar och andra gångytor bör utformas med tanke på synskadade barn och föräldrar. Det behövs en tydlig avgränsning mot omgivande ytor, till exempel asfalt mot gräs eller upphöjd kantsten mot rabatt. Öppna ytor kan förses med ledyta eller ledstråk i material som kontrasterar i struktur och ljushet mot den omgivande beläggningen. Olika typer av markbeläggning kan också tydliggöra lekplatsens olika delar och rum.

Ljushetskontrast på översta och nedersta trappsteget

Exempel på utformning av en trappa.

Trappa i kombination med ramp kan vara en möjlighet.

Trappor och ramper

En trappa utomhus bör ha minst tre och helst inte mer än fem trappsteg. Det bör om möjligt finnas en alternativ väg för rullstolar. Det kan vara en fördel med en smal trappa med möjlighet att hålla i båda ledstängerna. Trappstegens djup bör vara minst 30 cm och höjden 10–13 cm, högst 15 cm. Sättstegen (den vertikala ytan mellan planstegen) bör inte vara öppna. Slutna sättsteg hindrar barnets fot från att glida in mellan stegen.

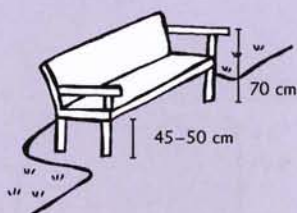
En dubbel ledstång med höjderna 70 och 90 cm bör finnas på båda sidor om trappan och gå minst 30 cm förbi översta och nedersta stegframkanten. Den bör helst gå obruten förbi vilplan och vara möjlig att hålla i vid infästningarna; 3,5–4 cm ger bra grepp.

Nedersta trappsteget och motsvarande del på framkanten på trappavsatsen vid översta sättsteget i varje trapplopp bör ha en ljushetskontrast på minst 0,40 enligt NCS (Natural Color System). Markeringarna bör göras konsekvent inom området.

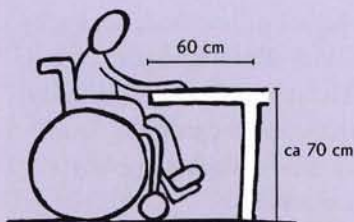
Lutningen på en ramp bör vara högst 1:20 mellan minst 2 meter långa vilplan, och höjdskillnaden högst 0,5 meter mellan vilplanen. Helst bör vilplan finnas för ungefär var femte meter. En ramp bör vara 1,5 meter bred enligt Boverket, och fri från hinder. Beläggningen bör vara jämn, halkfri och underhållsfri. Det ska finnas räcke och ett avåkningskydd som är cirka 10 cm högt. För rampernas ledstänger gäller detsamma som för ledstänger i trappor, det vill säga höjderna ska vara 0,7 och 0,9 meter.

Sittplatser – bänkar och bord

Bekväma sittplatser för äldre människor bör ha sitthöjden 45–50 cm samt ryggstöd och armstöd på höjden 70 cm. Framkanten ska gå att greppa om

Utformning av sittbänk med greppvänligt armstöd.

Sittplats vid bord med fritt utrymme under.

då man sätter sig och armstöden ska därför nå förbi sittytans framkant. Bredvid behövs ett fritt utrymme med plats för rullstol eller barnvagn. Sittplatserna bör placeras vid sidan av gångytan.

Bord med sittplatser behövs för arbete, spel av olika slag och för matpauser. En person i rullstol behöver fritt utrymme under bordet för fötter och knän med bredden minst 80 cm och djupet cirka 60 cm. Den fria höjden under bordet ska helst vara minst 70 cm. För en del barn kan mindre utrymme fungera, medan andra behöver i princip samma utrymme som vuxna beroende på rullstolens utformning. Bord i lägre höjd, "barnhöjd", bör inte ha bordsben eller en hög sarg som hindrar barn i mindre rullstolar att komma intill.

Bordet kan vara sammanbyggt med en bänk, men en långsida lämnas då fri för att ge möjlighet för rullstolsburna att sitta med. Man kan också låta bordsytan skjuta ut cirka 60 cm förbi bordsbenen på kortsidan. Men helst bör hela ena långsidan vara fri.

Platser för lek och samvaro

Andra platser som kräver omtanke för att det ska fungera för barn eller vuxna i rullstol är grillplatsen, sandlådan, vattenleken och plaskdammen, samt kojor och lekstugor.

Grillplats

En grillplats som ska kunna användas av barn och föräldrar i rullstol bör vara upphöjd till cirka 0,5 meter över marken. Runt platsen behövs det skydd, bland annat med tanke på personer med synskada. Eftersom barnen kan ha svårt att hålla i grillspettet får det gärna finnas någon form av ställning att luta det mot, till exempel en stadig grenklyka som har stuckits ner i marken. Man kan ju också ha ett fast arrangemang – till glädje för många, inte bara barn. På en grillplats med fasta bänkar runt behövs det fritt utrymme för rullstolar.

Sandlåda

För barn i rullstol kan det vara önskvärt eller nödvändigt att sitta kvar i rullstolen men ändå kunna leka med sanden. Sandlådan måste då vara upphöjd från marken.

Bäst är om barnet kan komma in under sandlådan med ben och knän. Vilket fritt mått som behövs beror på typen av rullstol. Bilden visar ett exempel som gör att lådan

kan användas av de flesta barn med höga rullstolar. Men för barn med låga rullstolar hamnar lådan för högt. Man kan eventuellt göra lådor med två olika höjder. Tänk på att sandlådan även bör fungera för barn som står bredvid barnet i rullstol.

Kanten runt lådan bör inte vara så bred att barnen måste sträcka sig för att nå sanden. Skötseln är också viktig så att inte nedfallen sand hindrar framkomligheten.

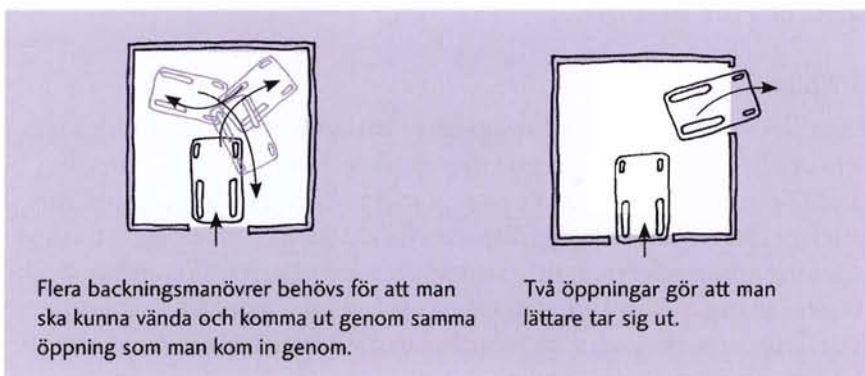

Vattenlek och plaskdamm

Vattenleken bör utformas så att även barn i rullstol når vattnet, det vill säga vara upphöjd till cirka 50 cm över marken. Observera att det åtminstone på någon sida inte ska vara så bred kant att den som sitter i rullstol måste sträcka sig.

Kojor och lekstugor

Dörren eller öppningen bör ha en fri bredd på minst 0,9 meter och vara utan kant, trappsteg eller hög tröskel. Nivåskillnader mellan ute och inne

bör tas upp av en avfasning eller liten ramp. Om kojan ska kunna användas av barn i eldriven rullstol bör den fria ytan vara en cirkel med minst diametern 2,5 meter för att medge vändning. Men med de mest utrymmeskrävande rullstolarna krävs komplicerade manövrer för att vända och ta sig ut genom samma öppning. En bättre lösning är därför två utgångar eller att öppningen är betydligt bredare än 0,9 meter.

Barn gillar små och trånga utrymmen. Barn som använder små manuella rullstolar kan ibland vända på en mycket begränsad yta, och en öppning på cirka 70 cm kan ofta vara tillräckligt för passage. För att inte dessa barn ska utestängas från att vara med bör därför nivåskillnader mellan ute och inne tas upp av en avfasning eller liten ramp även i små lekstugor och kojor.

Byggnader vid lekplatsen

Kanske det finns en byggnad med lekutrymme inomhus. På eller i direkt anslutning till lekplatsen kan det också finnas toaletter, kiosk, servering, scen eller hus för djurhållning. Även byggnaderna ska förstås vara tillgängliga och användbara för barn och vuxna med funktionsnedsättningar. Några exempel:

Scen: Trappa upp till scenen kompletteras med ramp.

Kiosk: Man ska kunna ta sig ända fram till kioskluckan utan att passera trappsteg. En uppbyggd plattform ska förses med ramp. Kioskluckan och hyllan för brickan vid självbetjäning på serveringar bör placeras med underkanten 80 cm över marken.

Toalett: Om det finns toaletter vid lekplatsen ska åtminstone en kunna användas av personer med rörelsehinder. Den bör minst ha måttet 2,2 x 2,2 meter och ha en 0,9 meter bred dörr.

Skötrum: Om det finns skötrum måste detta också kunna användas av föräldrar med funktionshinder. Skötrummet kan kombineras med handikapptoaletten, men skötbordet får inte inkräkta på de fria utrymmen som behövs för manövrering av rullstolen. Om inte skötbordet kan fällas undan måste ytan ökas med ett mått som motsvarar skötbordet. Runt det utfällda skötbordet måste det finnas utrymme så att föräldrar som använder rullstol kan manövrera fram till det. Ytan bör därför vara något större än som visas i figuren ovan, till exempel 2,5 x 2,5 meter.

Skötbordet måste sitta på en höjd som gör det användbart för föräldrar i rullstol, cirka 0,75–0,80 meter högt. Det kan istället vara höj- och sänkbart. Under skötbordet måste det finnas fritt utrymme. Om skötbordet kan fällas undan mot väggen måste detta kunna göras med ett enkelt handgrepp som även den som sitter i rullstol klarar.

Slutord

För barn med de svårigheter som skriften tar upp är platsens anpassning en av förutsättningarna för delaktighet i leken. En annan är det bemötande barnet får på lekplatsen. Det är viktigt att förmedla förståelse för ett barns speciella egenskaper hos andra som är där.

I leken gäller det att ge stöd på rätt sätt och inte gå för fort fram. Man ska veta att dessa barn når sitt "tak" tidigare än sina jämnåriga. Och det är känsligt att kritisera eller visa besvikelse när det inte går så bra.

Ibland behövs anordningar för andra slags aktiviteter som kompensation. Grunden är att alla barn utvecklas då de får tillfälle att pröva nya saker!

7. Litteratur

- Almén, Mai och Ståhl, Agneta. *Förslag till definition av dimensionerande funktionell förmåga*. Ingår i *Tillgänglig stad*, Sveriges Kommuner och Landsting (2005).
- Barnombudsmannen (2002). *Många syns inte men finns ändå* (rapport).
- BFS 2003:19. Boverkets föreskrifter och allmänna råd om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser.
- Boverket, Konsumentverket, Svenska Kommunförbundet (1999). *Regler i Sverige för lekplatser och lekredskap* (folder; www.konsumentverket.se).
- Boverket (2003). Konsekvensbeskrivning av nya tillämpningsregler HIN gällande tillgänglighet till befintliga publika lokaler och på befintliga allmänna platser.
- Boverket (2005). *Enklare utan hinder* (idébok).
- Centrum för folkhälsa 2005:3. *Förskolemiljöer och barns hälsa*. Scamper rapport.
- Gatu- och fastighetskontoret i Stockholms stad (2005). *Utvärdering av lekplatser i Stockholm*. Sweco VBB, Gunnel Sandstedt.
- Gatu- och fastighetskontoret i Stockholms stad/Stockholmskonsult (2000). *Program för handikappanpassning av lekplatser i Stockholms stad*.
- Haninge kommun. *Förslag till program för handikappanpassning av Haninge kommuns lekplatser*.
- Harvard, Åsa (2004). *Lek, lärande och motorik*, Lund University Cognitive Studies 115.
- Harvard, Ingegerd. *En studie om lekplatsen för barn med funktionshinder*. Bilaga 3 till SOU 2003:127, Från barnolycksfall till barns rätt till säkerhet och utveckling.
- Harvard, Ingegerd (2003). *Jämspelt i leken*. Hjälpmiddelsinstitutet (www.hi.se/butik/pdf/ungaifocus_jamspelt_i_leken.pdf).
- Hjälpmiddelsinstitutet (2002). *Så många barn ...* (broschyr, bestnr 02307 på www.hi.se)
- Hurtig, Britt-Marie. *Barnmiljö*. Statens folkhälsoinstitut 2000:24.

- Janson, Eva och Sörensen, Ann-Britt (1998). *Grönare liv*. Informationsförlaget.
- Lenninger, Anna och Olsson, Titti (2006). *Lek äger rum, Planering för barn och ungdomar*. Forskningrådet Formas.
- Länsstyrelsen i Skåne län 2002:39. *Hur beaktas barns intressen i fysisk planering?*
- Månsson, Karin (2002). *Bygg för alla*. Svensk Byggtjänst, NHR.
- Norén Björn, Eva (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap*. Lekmiljörådet.
- Paulsson, Karin och Winnberg-Lindqvist, Pia. *Visst kan vi vara med*. Handinnova AB.
- Prellwitz, Maria (2001). *Olika miljöers tillgänglighet för barn med rörelsehindrar – hemmet, skolan, lekplatser*. Luleå tekniska universitet 2001:18.
- Svenska Kommunförbundet (2003). *Säkra lekplatsen (tredje reviderade upplagan)*.
- Svensson, Elisabet (2001). *Bygg ikapp handikapp*. Svensk Byggtjänst, Handikappinstitutet.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2005). *Nattens ljus*.
- Tekniska kontoret i Norrköpings kommun (2005). *Lekplan 2005*.
- Vägverkets publikation 2004:200, *Barnkonsekvensanalyser, försök och erfarenheter*.
- Vägverkets publikation 2005:27, *Barnen i vägplaneringen, en kunskapsöversikt*.

Förbundens nätbokhandel

Sveriges Kommuner och Landsting har en nätbokhandel där våra publikationer finns presenterade och kan beställas.

Gå till förbundets webbplats skl.se och välj Publikationer. Där kan du söka på flera olika sätt efter det som intresserar dig. Välj till exempel "Tillgänglighet", och du får en träfflista över alla de idéskrifter, handböcker och rapporter som Sveriges Kommuner och Landsting och tidigare Kommunförbundet givit ut i ämnet.

På webbsidan är det enkelt att beställa det du vill läsa. I vissa fall finns användbara elektroniska bilagor att hämta utan kostnad.

På förbundets webbplats kan du också kostnadsfritt prenumerera på våra elektroniska nyhetsblad och på det sättet hålla dig informerad om viktiga händelser inom gatuområdet. Välj Verksamheter på skl.se.

Publikationer - litteratur & multimedia för kommun och landsting - Microsoft Internet Explorer erhållet av Sveriges Kommun...

Arkiv Redigera Visa Favoriter Verktyg Hjälp

Adress <http://luno.svekom.se/skpubl/index.htm> Gå till

Sveriges Kommuner och Landsting Publikationer
Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet i samverkan

Följande träffar hittades: (träff 1 av 1)

Mer åt fler på lekplatsen — Bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla

Lekplatser är viktiga för alla barns utveckling, även för dem som har olika typer av funktionsnedsättningar. Sveriges Kommuner och Landsting och Hjälpmedelsinstitutet vill med denna skrift visa hur lekplatser kan välkomna alla utan att kostnaderna blir särskilt höga. En viktig poäng är att lekplatser som tar särskild hänsyn till barn med funktionshinder, blir bättre lekplatser för alla.

I skriften beskrivs olika typer av funktionsnedsättningar och vilka krav de ställer på en lekplats, vad man ska tänka på vid valet av plats för lekplatser, aktiviteter och lekredskap för alla och till sist de mått som bör gälla för barnens olika aktiviteter, även för dem med någon form av handikapp. Levereras i mitten av april.

Författare/org: Sveriges Kommuner och Landsting, Harvard Ingegerd

Ämnesord: Lek, Lekplatser, Barn, Daghem, Skola, Skolbyggnader, Funktionshinder, Utvecklingsstörda, Autism

Förlag: Sveriges Kommuner och Landsting **Utgivningsår:** 2006

Pris: 1-4 st: 175 kr/st **ISBN-10:** 91-7164-141-6
5 st eller fler: 125 kr/st **ISBN-13:** 978-91-7164-141-0

Lägg i varukorg

Sök på fritext eller kategori

Fritext (ex ISBN, titel, best nr) Sök

Sök på kategori Sök

För detaljerad sökning

Senast inkomna

- Mer åt fler på lekplatsen — Bra lekplats för barn ...
- Koll på tillväxten — Uthållig ogräsbekämpning på h...
- Sveriges nya geografi 2006 — Vinnare och förlorare
- Bäst i klassen — Framgångsfaktorer i kommunaltekn...
- Erfarenheter av dritentreprenad — Diskussionsunde...
- Hälsa- och sjukvårdens reformer — En internationel...
- Handel i industriområden — Dags att ta på allvar ...
- Bare stål kan rosta så — Modern rostskyddsma...

Din varukorg

Din varukorg är tom

Trycksaksbeställning Tfn: 020-31 32 30 Fax: 020-31 32 40 E-post: order@kommentus.se Gå till kassan

Mer åt fler på lekplatsen

Bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla

Lekplatser är viktiga för alla barns utveckling, även för dem som har olika typer av funktionsnedsättningar. Sveriges Kommuner och Landsting och Hjälpmedelsinstitutet vill med denna skrift visa hur lekplatser kan välkomna alla utan att kostnaderna blir särskilt höga. En viktig poäng är att lekplatser som tar särskild hänsyn till barn med funktionshinder, blir bättre lekplatser för alla.

I skriften beskrivs olika typer av funktionsnedsättningar och vilka krav de ställer på en lekplats, vad man ska tänka på vid valet av plats för lekplatser, aktiviteter och lekredskap för alla och till sist de mått som bör gälla för barnens olika aktiviteter, även för dem med någon form av handikapp.

Projektet har finansierats av Hjälpmedelsinstitutet och Sveriges Kommuner och Landsting med ekonomiskt stöd ur Allmänna arvsfonden. Till finansieringen har också Helsingborgs stad, Norrköpings kommun, Stockholms stad och Vägverket bidragit.

ISBN-10: 91-7164-141-6

ISBN-13: 978-91-7164-141-0

Sveriges
Kommuner
och Landsting

118 82 Stockholm. Besök: Hornsgatan 20

Tfn: 08-452 70 00. Webbplats: www.skl.se

Fler exemplar av denna skrift kan beställas på

tfn 020-31 32 30, fax 020-31 32 40,

eller på förbundens webbplats www.skl.se – välj Publikationer.

Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet i samverkan

Allmänna arvsfonden